

Р. БЖЕСЬКИЙ

**Політичні ідеї творів
МИКОЛИ КУЛІША**

«КРИТИЧНА БІБЛІОТЕКА»

1955

Р. БЖЕСЬКИЙ

Політичні ідеї творів МИКОЛИ КУЛІША

*Ця праця призначена тільки для людей
що не хочуть бути ані награною іншими
грамофоновною платівкою, ані тим «цига-
ном», що все був тої «віри», якої під ту по-
ру жадали. Цілий людський поступ є пло-
дом критицизму і шукань, а не рабської
залежності від «авторитетів» і загалу.*

diasporiana.org.ua

«КРИТИЧНА БІБЛІОТЕКА»

1955

ВСТУП

Ще на вступі зазначаємо виразно, що темою нашої розвідки є не політичне «вірую» Миколи Куліша, а тільки ті ідеї, які він пропагував своїми творами. Чи ми цим хочемо сказати, що Микола Куліш пропагував у своїх творах ідеї й погляди, які були йому чужі? Цілком ні! Однак наше застереження є конечне, поскільки ми хочемо оперти свою розвідку на річевій аналізі творів, на текстах, які може собі кожний перевірити, це б то на фактичному матеріалі, що не викликає жодних сумнівів, а не на фантазіях і припущеннях.

Коли б Україна не була опанована москвинами, коли б не хмара вигадок, якими оперують серед нас «прихильники» певної політичної групи — ми могли б доповнити погляди, висловлені Миколою Кулішом в творах, даними з його біографії, листами, спогадами і т. п.. На жаль це є з наведених причин цілком неможливе, «аргументація» ж подібного роду, як: «Микола Куліш загинув за часів ежовщини, оскаржений в «хвильовизмі» й українському націоналізмові, отже він є завзятим ворогом московського большевизму» — це «аргументація» обчислена на примітивів, на людей нездібних думати. Здібна логічно думати інтелігентна людина, не хвора на хронічну забудькуватість, пам'ятає весь час, що таких певних московських большевиків, як Троцький-Бронштейн, що в перші роки жовтневої революції був другою особою по Леніні, Бухарін — автор «Азбуки комунізму», Раковський — голова московської мирової делегації для переговорів з Україною, а пізніше голова маріонеткового уряду для окупованої України, Риков — один із «старої лєнінівської гвардії», Ягода, Єжов і Берія — всемогутні володарі життя і смерти та визначувачі «правовірності» навіть найвищих московських партійців, не кажучи вже про всяких Чубарів і Скрипників, поліквідувала, використавши всебічно, московська влада, подібно, як ліквідувала і Миколу Куліша.

Пам'ятаючи це все, ми не можемо уважати факт засудження Москвою тої чи іншої людини критерієм, що нас

управнює до будь-яких висновків про погляди тої людини та про характер її діяльності. Немає рівнож свідчень **вірогідних і незаінтересованих** свідків, які могли б подати справді переконуючі, **об'єктивні дані** про М. Куліша.

З огляду на сказане, щоб не вести безплідної і малоуза-садненої дискусії на тему особистих «прихованих» поглядів М. Куліша (якщо такі були!), ми говоритимемо тільки про погляди ширені творами М. Куліша, намагаючися в най-об'єктивніший спосіб аналізувати, як окремі місця, так і цілість, з метою з'ясувати провідні ідеї кожного з його творів, **твору як цілості**, і то так, як він сам хотів, щоб його розуміли.

Таке наше становище є тим більше узаasadнене, що Миколи Куліша можливо немає серед живих, а з певністю немає серед нас, отже він, **як особа більше не діє — діють чи можуть діяти його твори**, до розгляду яких і переходимо.

I. «97»

Дебютував М. Куліш песою «97», написаною в 1924 році, і власне ця песа звернула на нього увагу окупаційної влади, і на початку 1925 року, як свідчить жінка М. Куліша — Антоніна, одержав Микола Куліш від тодішнього міністра освіти — комуніста Шумського — призначення на посаду шкільного інспектора в Харкові, куди й переїхав з Одеси.

Тоді, коли це сталося, вже під могутньою пресією півголодного животіння **скапітулював нечинний місяцями**, завдяки політиці влади, **«Молодий театр» Курбаса** і «реорганізувався» в «Березіль»; Павло Тичина, хворий на сухоти, вибираючи між смертю фізичною і духовою смертю, пов'язаною зі становищем панегіриста окупантів — вибрав останню і, як він сам писав, «поцілував пантофлю папи». Тоді вже й Микола Рильський, переконавшись, що він не може «у тиші над вудками своє життя **непроданим** донести» (1922 р.) — також продав себе тому ж окупантові, а **акад. Сергій Єфремов в 1923 році відважно ствердив**: «Надії 1917 року на вільне існування й розвиток письменства **одцвілися й одсунулися кудись у далечину туманну** і з теперішнього місця здаються якимись химерними мріями... Ціла низка письменників наших **примовкла й не озивається**, або ж ніякого немає способу на те, щоб голоси їхні доходили до читача... Настала знов цензура. Але що найгірше — **настала небувала й нечувана** мабуть у письменстві річ — **монополія** на друковане слово де-яких гуртків... А наслідком цього... така **задуха** в сфері друкованого слова, що **дихати стає іноді нічим і сором часто пече** лица за те, що **виходить з під нечувственного друкарського станка!**» (Єфремов «Історія українського письменства», т. I, стор. 7). Словом, дебютував М. Куліш вже тоді, коли некоммуністичне українське письменство **було цілковито зломане та зліквідоване**, а монополія на друковане слово було передано «гурткам» **коммуністичних письменників** — слуг **окупанта та приплентачам і капітулянтам**, інакше кажучи він дебютував уже за т. зв. «ренесансу 20 років», а його твори виявляють **внутрішню суть** того, вигданого на еміграції, «ренесансу».

Микола Куліш жив підчас писання своєї пєси «97» в Одесі, це б то в степовій Україні, де тільки рік тому шалів **організований москвинами** голод, наслідком котрого загинуло жахливою смертю коло п'яти мільйонів людей. Правда — «мертві не говорять», але ті нечисленні одиниці, що їм пощастило втікти з засуджених на смерть москвинами степових сел, ті жахливі «мертві села», в яких не лишилося ні людей, ні тварин, лише коли не коли серед мертвої тиші рипіли розчинені двері під натиском степового вітру — все нагадувало про нелюдську, неймовірну жорстокість московського народу. Як у степових містах, так і в містах не заторкнutoї посухою України й навіть у маргариновій «столиці» — Харкові ще півголосом говорено про нечувану «північну жорстокість» (товариш Шкіц із «Редактора Карка» Хвильового) і додавано міркування: **«Нащо було бунтувати!.. це ж була житниця»** («Сині етюди», стор. 47).

Тоді, коли писав М. Куліш «97», **ще всі** пам'ятали про те, що обхоплені посухою райони були з наказу Московщини **щільно замкнуті** поліційно-військовими кордонами і туди ж були кинуті спеціальні військові відділи, щоб відібрати, яко «продподаток» всі марні запаси збіжжя і харчів. Всі розуміли увесь несамовитий жах, який вів від таких **урядових** справоздань, як хоч би: «Білоцерківська волость херсонського повіту — голодує 90% населення, податку стягнуто 97%» («Помощь голодним» сов. офіціоз) або що **крім** податку стягнуто («збор і обложеніє») для московських губерній «допомоги» ще 92 вагони збіжжя!

Під цю пору Московщина вже зліквідувала у всіх етнографічно немосковських землях, які їй вдалося знова загарбати, як всякий збройний опір, так і початки культурного відродження, яке почалося в 1917 році.

Черговим завданням москвинів було загарбати всі економічні засоби всіх поневолених народів, зліквідувати будь-яку їх самодіяльність та ліквідувавши приватно-власницьку господарку, обернути ті народи в рабів та постачальників робітничої сили.

Москвини не стосують німецької тактики з дразнячими «nur für Deutsche» лише хочуть завжди досягнути свою мету при можливо меншому спротиві. Щоб зменшити або й усунути той спротив, а навіть психологічний підклад до нього,

вигадали москвини своєрідну тактику: зконцентрувавши увагу поневолених народів на літературно-культурному секторі життя та користаючися мовами поневолених народів, діставатися в їхню душу і отруювати ту душу, забираючи одночасно, потихеньку і без галасу, їхні багатства та касуючи формальні рештки самоуправи. З цією метою було в 1923 році розпочато політику «татаризації», «якутизації», «українізації» і т. п.

Москва пошукувала під ту пору літературних «квіслінгів», яких завданням було дістатися у душі народніх мас і засіяти там потрібне москвинам насіння. Для такої «літератури» настала «доба ренесансу»...

Серед чергових завдань такої літератури одне з перших місць займало завдання «реабілітувати» москвинів і наставлену ними маріонеткову владу від усяких закидів що-до катівської їх ролі підчас голоду та по можливості знайти «офірного козла», на якого користо було б скерувати зневажистість мас.

1923—24 роки — то були роки зросту релігійности широких мас, роки, коли було стільки випадків «оновлення» святощів: образів, церковних бань і т. п.

Микола Куліш вгадав, яке «ударне» завдання поставила хвилина перед письменниками комуністами, що хотіли здобути ласку в Москви, і його песа «97» була блискучою спробою передбачливо з власної ініціативи дати те, що було потрібним окупантові.

Чи ж однак згадана песа дає вистарчаючі підстави для висунення такого твердження?

Познайомимося ж докладніше з песою «97» і проаналізуємо її, щоб дати на поставлене питання вичерпуючу і правильну відповідь.

Перша дія песи переносить нас в хату «незаможника» Стоножки. Йде розмова між жінкою Стоножки, яка нарікає на голод, бо немає вже цілковито що варити, незаможником Кописткою і сином Стоножки — Васею, що вчить Копистку читати. Жінка Стоножки, в розумінні комуністичному, «несвідома» і тому каже, що «слобода» наробила так, що «варити нічого». Копистка, завзятий більшовик, думає інакше, а вчиться читати тому, що «казав Ленін: Тоді світ новий настане, як... рихметики навчимося і всякої політики». Син Стоножки Вася також говорить, що «тепер революція і вчи-

тись треба всім, всім». Стоножчиха хоче понищити книжки, і тоді Вася нахваляється втікати до червоної армії. Підчас цієї сценки, яка малює нам большевиків у ролі борців з темрявою, входять дві черниці, що збирають на будову церкви. Копистка вітає їх словами: «Диви — темна сила прилізла». Жінка Стоножки усправедливується, що в хаті немає ані порошинки борошна, однак все ж розшукує і дарує їм хоч вишитого рушника.

Тимчасом Копистка глузливо питає: «Колядуєте дівчата?» «А хіба ж вас ще не розігнали?» Черниці, яких хоче Куліш, як слуг релігії, скомпромітувати, починають «брехати», наче б то комуністи їх розігнали і «в церкву Божу коней поставили», «І хреста з церкви уночі зняли». Копистка питає, в якому монастирі це трапилося, і, одержавши відповідь, каже: «Ловко ж ви брешете дівчата», а коли ті заперечують, бо, мовляв, «нам гріх неправду казати», продовжує: «От же брешуть, аж курява встає! Я ж там був оце... в понеділок... Що розігнали монашок, то таки розігнали. Тільки не коней, а дітей туди навезли, отих сиріток воєнних і всяких... Та й брешете ж ви!... Ти диви, а їх уже нема! Щезли як відьми. (Причинивши двері, крикнув услід: «Га? Піймалися сучі дочки!»). Далі незаможник Копистка «визначає» їх поступовання як «провокацію» і повчає разом з Миколою Кулішем такої «істини»: **«Загнув палець: Попи — раз Знов другого, третього. Дяки — два. Монахи — три. Пани — чотири. Монашки — п'ять. Вся ця наволоч робить нам провокацію»** («97», стор. 14—15).

Як бачимо, вже від початку автор ширить своєю песою типову комуністичну пропаганду, перед цим змусивши своїх черниць збрехати і попастися на брехні, щоб тим дати нагоду Копистці до його пропагандових висновків. Але, як ми знаємо, окупанти, виховуючи для себе яничарів, завзято пропагують, що є чеснотою намагання кожного громадянина допомагати органам безпеки, з власної охоти стежачи за «підозрілими». Було б дивним, коли б М. Куліш забув про таке важливе «виховавче» завдання «співтворця ренесансу 20 років». Тому далі читаємо: «От що синок: тут щось неспроста... Катай за манашками!... на вивідки. До кого зайдуть, що казатимуть — про все вивідай, синок... Біжи синок, та наглянь, де вони спиняться, у кого ночуватимуть... Катай!...»

Далі цей Копистка довго не може заспокоїтися, бажаючи вивідати і де були, і від кого прийшли оті черниці, лає себе, що за скоро виявив себе і не дав їм виговоритися, і нарешті сам біжить назирцем, але зустрічає господаря — Стоножку і Панька — секретаря сільради. Оповідає їм про черниць, запевняючи, що черниці «все село нам розворушать, а найпаче багатіїв отих — Гирю, Годованого» (стор. 20).

Панько — секретар сільради, потихеньку накладає з багатіями і тому навмисне спокушає Копистку випити, щоб він лишився і чогось не розвідав. Копистка, пючи вже, знова агітує за владу окупантів, розповідаючи, як «у городі ушановували трудових героїв», що «потрудилися для совіцької влади» (стор. 21). На запит, хто ті «герої», відповідає «Думайте пани? Наш брат, трудовий елемент!» Далі, щоб зміцнити пропагандові твердження, виступає Копистка із зразком промови, яку б він сказав на честь старого діда — Юхима. Ось цей зразок: «Граждани буржуї! Шапки скиньте перед дідом, чолом йому бийте, таку вашу маму... Він вам землю орав? Орав...» і т. д.

Підчас тих балачок і частування прибігає жінка Копистки, стурбована тим, що чоловік десь засидівся і не знає, що в селі діється, а там, мовляв: «монашки по хатах, як ті ворони на хугу...»

Після цього приходять старчиха Орина. Вона каже «до кого ні прийду — гонять, лають... Такий голод. Голод — голод...» і тому, мовляв, вона зайшла «до комітетських». Копистка частує її горілкою і у відповідь на її побажання «Хай же Боженька вам за це ласку духа свого пошле!» відповідає глузливо: «От якби замість духа та лантушок борошна кинув!». Жінка Стоножки питає старчиху, чи правда, що вона коту зварила, на що остання відповідає, що в неї п'ятеро дітей, а Панько додає: «Що дня у сільраді: той помер, той помирає, а той пухне...» і додає: «Дурні ми були, що хліб дали вивезти». Ці слова мають бути словами «ворога народу», тайного ворога, такого, якого виловлює чека, і — щоб усі це зрозуміли — тут же з'являється голова сільради Сержога Смик, який і виявлює, що Панько допоміг власникові млина Гнату Гирі не заплатити податку від млина, виставивши йому фальшиву посвідку, неначе млин його стояв ціле літо, хоча той млин, мовляв, і тоді, в часі голоду — молів!

Цю посвідку, як стверджує Смик, написав Панько «за три хунти кримського табаку... Звільнив Гирю з черги з підводи, бо вівся за його дочкою... і продавав наше большевицьке движение...» (стор. 32).

Самозрозуміло, М. Куліш хоче тут же виказати, що справа з віддаванням хліба та його відбиранням не тільки вигадана в контрреволюційних цілях, але ще й далека від правди, бо, мовляв, «влада» наче б то наказала тепер, коли настав голод, щось іншого. З цією метою він вкладає в уста Смика такі слова на адресу Панька, що вийшов: «Ах ти ж... юда-предатель! Хабарник! Гад! Прийшов наказ з повіту: **забороняється хліб одбирати й трусити**, так про це перший узнав... не я, голова сільради, а Гиря».

Той же Смик домагається, щоб негайно вилили самогона, бо то самогон підкинутий Гирею підчас того, як його комісія трусила, щоб та більше не шукала. Тимчасом, твердить Смик, у Гирі ще є одна тайна, не почата яма з зерном. Самогон виливають у помийницю, а у цей мент вбігає Вася і повідомляє: «Монашки у Гирі... Акафіста вже читають... Людей повен двір... Кажуть, від архиерея прийшли з благословенням». (стор. 35).

Так перша дія дає «завязку» пєси, а одночасно зарисовує перед глядачем постаті ясні: незаможника, захопленого комунізмом — Копистки, його жінки тих же поглядів, Васі і комуніста ж Смика та «темних духів» — черниць, зрадника Панька, куркуля Гирі і за ними десь — архиерея.

Дія друга відбувається в Гириній хаті. Тут, на тлі акафісту, чуємо шепотіння жінок: «Чули, що монашки казали? У монастирі коні стоять, ігуменю замучено... На небі знаки появилися... Хрест зоряної ночі й титла огнянії, щоб ополчалися на комунію». І далі чутки про те, що «половина комнезамів опухлі сидять... собак їдять... котів» і «не рятує їх комуна».

Так, як бачимо, М. Куліш спритно робить жертвами голоду саме прислужників і прихильників окупанта, щоб затерти жахливу правду, що прихована в словах Хвильового «навіщо було бунтувать?»

За Кулішем голодують, як бачимо, саме ті, що не бунтували, «незаможники»! Звичайно, бідні могли б скорше помирати від голоду, коли б у дійсности спеціальні військові відділи не викривали і не відібрали ще в осени у замож-

нійших усього, що вони з харчів мали. Відсоток тих, яким вдалося щось затаїти, був зникомий, він не міняє правди, що в обличчі голоду не було ні бідних, ні багатих! Землі їсти не можна! Хоча «незаможники» часто й підтримували окупантів, але їх слушно уважала Москва, як українців за елемент не певний, що може повстати, і тому їх також засуджено на знищення. Окремі урядовці й вірні агенти завжди мали змогу вкінці втікти до міста.

Отже М. Куліш, кілька разів підкресливши, що голодували лише ті, хто був підпорою влади — зручно затер правду і пустив у обіг, здавалося б, імовірну брехню, яка була так потрібною окупантам. Але на цьому не кінець!

Далі показує нам М. Куліш глухонімого ідіота Ларивона, який за шматочок хліба (якого дає йому Гиря так мало, щоб був «голодний та злий») стереже Гириної хати та є знаряддям у його руках, і, звичайно виводить на сцену самого Гирю та його дочку. З їх діалогу глядачі довідуються, що ці та інші сільські куркулі наче б то і підчас голоду мали подостатком хліба, мали його стільки, що за нього навимінювали шовків, одягів, пахоців французьких, музичних інструментів і т. п.

Далі малює М. Куліш цих «куркулів» як людей цілком без серця, що глухі на муки голоду своїх односельчан, що голодній старчисі Орині, яка колись служила в наймах у Гирі й няньчила його доньку, не лише відмовляють вони маленького шматочка хліба, але навіть не дозволяють погріти коло грубки закоцюблі на морозі руки! Той Гиря, який щойно по фарисейські молився, гукає їй «Геть собача печінко з хати! Чуєш?» (стор. 62), а для контрасту в песі глухонімих ідіот Ларивон, сам голодний, віддає їй тільки-що одержану скибку хліба. Безсердечний Гиря, звичайно, не дає йому більше хліба, а веде на двір, на мороз і ставить в такому місці, «щоб і церкви доглядав і мое добро стеріг».

Тимчасом приходять Панько до дочки Гирі і просять їсти, вона обіцяє його потім (як батько ляже) нагодувати, а коли посватає і одружиться, то стало «годувати: борщем, мясом, холодцем, варениками з маслечком і сиром».

Тут знова вмістив автор випад Панька проти попів. Так антирелігійна пропаганда переплітається з пропагандою проти заможніших селян.

Тимчасом вертає до хати Гиря, і його інформує Панько про те, що надійшов наказ конфіскувати (на допомогу голодним) у церквах золото, срібло і взагалі дорогоцінності, провівши попередню відповідну ухвалу на загальних сільських зборах. Вправді в селі їхньому тих зборів не буде, бо сільська біднота, наслідком голоду, не зможе навіть на збори доволіктися. На цю пору надходить ще двох «куркулів», а потім і черниці. Виявлюється, що черниці були прислані архиєреєм, щоб опосередити про конфіскацію і організувати спротив. У Гирі куркулі обговорюють організацію виступу проти виконавців розпорядження, і Гиря пропонує, використовуючи ідіотизм Ларивона, нацькувати його на виконавців. З цією метою кличе він Ларивона і так його інформує на мигах і знаках: «Комуна ото написала... комнезам... що у нас хліб забрали... хреста й чашу з церкви брати (Ларивон любить корогви носити)... Всі цяці брати, корогви брати, ... цяці... Показав на позолоту і вінці на іконах... І чашу божу заберуть! Оту саме, що батюшка з неї меду давав тобі... одвезуть. Зуби собі робитимуть. А церкву зачинять, запечатають і тебе наженуть... Як собаку наженуть. Не треба пускати! **Бити їх треба!**» Гирю підтримують інші, а черниці вигукують «Бий їх! Бий! Бий!» і забувши, що він глухонімий, наввипередки намагаються його нацькувати і озлобити.

Потім всі ховаються, крім Гирі, бо прийшов Стоножка просити Гирю позичити хоча з пів пуда зерна, бо у його жінки «вже ноги з голоду спухли». Гиря запевняє, що у нього залишилося лише трохи ячменю на засів, однак згоджується позичити пів пуда, як-що він виступить проти комнезаму в справі конфіскації золота. Стоножка після довгих вагань обіцяє це зробити, але Гиря, рушивши по зерно, передумує і каже, що позичить завтра або позавтра. Стоножка каже, що він як сьогодні не зість, то й до церкви завтра не доволічеться. Тоді Гиря дає йому пів боханця хліба, кажучи немов це його власна, Гирина, завітрина порція. Стоножка відходить, а дочка входить і повідомляє батька, що Панько має завтра до неї сватів заслати.

Кінчиться друга дія спільною молитвою, щоб Бог «Попалив огнем своїм, попелом укрит і вітром розвіяв революцію» та «**повернув усе на старий лад**».

Третя дія відбувається під церковною брамою. «Комісія»

в складі Смика і двох незаможників, взявши від попа ключі, пішла в церкву. Збираються люди, починається суперечка. Куркулі твердять, що «комісія» незаконна, бо її не обирав нарід, а Копистка твердить, що її обрав найбільшій нарід, який мовляв тепер керує, а решта — не нарід, а «незорований елемент». Гиря жадає відчитати хто підписав протокола. Підписів було 97, але підчас суперечки Стоножка і двоє інших здіймають свої підписи. Та дід Юхим Стоножка звертається з промовою до сина, в якій говорить, що «прийшла совецкая власть, которая за нашого брата стала і стоїть... І до судної дошки стоятиме...», закидає синові зраду і просить вписати його на місце сина. Подібно чинять ще двох, і знова є 97 підписів.

Тоді Гиря і кілька його однодумців стає навколішки і просить вернути чашу і хреста, але Смик каже: «Кого дурити? Кому очі замазуєш?» А коли Гиря нагадує, що й сам Смик вірив у Бога та співав у хорі — відповідає: «Був і я темним, та спасибі революції — прозрів... Побачив, що віра — темниця, а попи — то є сторожа» (стор. 81).

Далі Смик покликається на приклад царів, які теж брали підчас війни церковне золото, і хоче йти. Ларивон видирає силою церковні речі, ховає їх за огорожею церковною і заступає до них шлях. Тоді Гиря каже, що то Бог діє через Ларивона, але Копистка береться агітувати Ларивона, показуючи, що «бач пухлі кругом, їсти хочуть — як хочуть!.. І скрізь помирають. Ніхто даром хліба не дає... А з чаші і хреста совіцька влада викує гроші... за чашу і хліб бідному клясу — тобі братухо, мені й усім — за золоті чашу і хрест хліба, браток, привезуть». Та ця пропаганда не вплинула на Ларивона. Смик береться за револьвер, але Параска хапає за руку Орину і кличе інших жінок іти з нею і забрати дорожчінности, вірячи, що Ларивон їх не вдарить. Орину нагадує Ларивонові, як вона з ним «полежала в житі», а Параска — «як випрала сорочечку» і обіцяє, що й він одержить за чашу хліба і для дітей буде також.

І ось тут «геніяльний драматург» Микола Куліш, забувши за вимоги так званої мистецької правди, що обов'язує кожного письменника, наказує «глухонімому» почути сказане і самому віднести чашу й хреста до «Ревкому».

Дія четверта вже відбувається на провесні. Голод лютує. Стоножка, жінка його і дід Юхим — померли з голоду, а син

Вася хоче тікати до міста. Копистка закликає Васю жити до себе, обіцяючи годувати печеними гавами за те, що буде вчити його читати (чому лише Копистка міг здобувати і пекти гави, а інші ні, це — таємниця автора).

Тимчасом Гиря роздавав коло церкви потрошки вареного ячменю, але не дав Орині, пославши її спочатку до сповіді. Та призналася, що з Ларивоном поїла власних дітей. Піп сказав Гирі, Гиря — людям. Люди рушили, звязавши Ларивона і Орину, робити самосуд, вбивати. Нахваляються повбивати і Копистку з жінкою та інших незаможників. Копистка хоче скликати «97», але жінка каже, що саме вони здебільшого й вимерли. Смик уже п'ятий тиждень у місті, куди повіз золото. Копистка хоче скликати недобитків і боронити «советську владу», для чого проголошує себе «ревкомом». Далі юрба приводить Ларивона й Орину, і Копистка зясовує, що вони поїли дітей тоді, як діти повмирили. Копистка відмовляється їх судити й хоче передати їх повітовій владі. Гиря закликає присутніх повбивати людоїдів, а разом і «ревкома».

Дев'ятьма голосами ухвалюють тут же усіх повбивати.

Після цього обрано на голову Годованого, а на секретаря Панька. Зв'язаних засуджених повели на вигін до канави. Там Годований стріляє в першого Ларивона, але той і після третього пострілу встає і пробує повзти. Його добивають сокирою. Орину божевільна і не розуміє, що діється. Копистка чекає на незаможників, яких побігла скликати його жінка. Параска надбігає і каже, що незаможників уже немає, всі померли. Тоді жінка Параска хоче стати і вмерти разом зі своїм чоловіком, але Копистка посилає її до міста, щоб розповіла і була за свідка. Копистку ведуть розстрілювати. Вася рветься, щоб і його разом з ним, але в цій хвилині тут, як славетний «Deus ex machina», з'являється на возі Смик з міста. Продармієць ловить і приводить Гирю та Годованого. Смик привіз 97 пудів хліба на трьох хурах і каже «не тільки їсти, а й сіяти будем!.. іще дадуть на оранку».

Довелось тут докладніше зреферувати цю песу М. Куліша тому, що її нам, зі зрозумілих причин, менше згадують звеличники М. Куліша.

Розглядаючи її уважно, ми мусимо ствердити, що ця песа є звичайною пропагандовою агіткою, отже і тенденційно та

брехливо малює все, що в ній подане. Звичайно, буває досить серед заможних людей скупих і егоїстів, та можуть бути й герої серед незаможних. Але чи можливий такий строго «клясовий» розподіл тіней і світла в дійсному життю?

Служачи мистецтву чи окупантам, подав нам автор в такому кривому дзеркалі черниць, церкву, релігійних людей, ворогів комунізму? Кому в угоду автор з катів українського народу зробив його ратівників? Скажуть наші оборонці таких творів, що автор «не міг» інакше написати, але **хто ж його змушував писати** про те, про що можна було написати **тільки брехню** і то брехню дуже потрібну окупантам? Адже ж у песі немає нічого крім 1) намагань скомпромітувати церкву, 2) висміяти віру в Бога, 3) обпаскудити всіх тих, хто не підтримував окупаційної большевицької влади, 4) представити голод як стихійне лихо, якого жертвою впали власне прихильники окупантів, 5) виправдати конфіскацію церковних скарбів і 6) представити ту окупаційну владу, яка власне **всєбічно використала посуху для організації жахливого голоду**, як владу, що наче б то дбала про ліквідацію голоду і рятувала голодних.

Коли ж ми собі пригадаємо, що згідно зі звідомленнями «Комісії» по вилученню церковних цінностей у 94 числі «Червоної Правди» за 1922 рік до половини квітня зібрано 1 пуд, 21 хунт, 66 долей золота, 533 каратів діамантів і біля 280 пудів срібла, то «допомога» з тих коштів голодуючим України в розмірі призначеного на це 1 мільйона карбованців, про яку подав секретар В.У.Ц.І.К. і голова цекапомголаду А. Іванов редакції часопису «Накануне» — є смішно малою часткою заграбованих на Україні цінностей. Коли ж ми підрахуємо і всі заграбовані запаси хліба на Україні, то побачимо, що та «допомога» не сягала й тисячної частини заграбованого москвинами з України. На тлі поданих фактів можемо повторити слова Копистки з пєси «97»: «бреше, аж курява встає», лише цим разом на адресу її автора.

Пєса «97» написана була її автором тоді, коли він ще не мав марки письменника-драматурга, отже тому не може бути мови про те, щоб на нього тиснула влада чи партійні органи і що ця пєса була «вимушена». Навпаки, те, що нею дебютував М. Куліш, доводить, що вона є його добровільним твором, відбиває його власні погляди і його бажання пристосуватися до бажань влади, прислужитися.

Певно тому герої його пєси «97» — це майже маріонетки, що живуть лише в площі соціяльних відносин, що для них була і є лише «біла» і «червона» Росія, що для них не було ніколи «України», навіть у формі т. зв. «петлюрівщини», а тому й Гиря і інші моляться лише за «повернення старого ладу».

Під оглядом мистецьким, головно архитєктонічним — ця пєса має надто багато хиб і не може розглядатися як твір мистецтва, але як «агітка» вона є дуже добра, бо приступна найтемнійшому глядачу, порушує саме ті питання, на які тоді мусіла дати маріонеткова влада відповідь і в іншій формі дати її не могла, та й відомо, зрештою, що всяка неправда, ширена в формі більш-менш мистецькій, завжди скорше загніздиться в людській свідомості.

Чи ж можемо дивуватися, що М. Куліш, після того коли своєю пєсою «97» виявив готовість «не позичати очей у Сірка» і, не журячися мистецькою правдою і мистецькою вартістю своїх писань, підтримувати окупантів і агітувати за маріонеткову владу, роблячи з чорного біле і навпаки — одержав від тої влади нагороду в формі призначення до столиці?

Безперечно ні цьому, ні тому що пєса до 1935 року витримала 6 видань, дивуватися не доводиться.

Одним з чергових завдань партії, крім уже згаданих у період ліквідації НЕП-у і підготовки до майбутньої колективізації, була пропаганда за добровільну колективізацію, за організацію «Комуни».

Другою пєсою М. Куліша й була «Комуна в степах» (1925 р.).

Ми не будемо її розглядати тому, що вона, як вказує вже її назва, належить до сценічних агіток М. Куліша, подібних до «97», що не порушують цілком національного проблему.

М. Куліш нею закріпив за собою становище панегіриста політики окупаційної влади і партії та викликав захоплення партійних посіпак, одописців і критиків, про яке не може ще й нині забути його дружина, яка пише: «Публіка гриміла, плєскала, кричала й кидала йому на сцену квіти», а на другий день принесли йому колеги по перу «цілий квітник», звичайно, той квітник прислали самі тільки комуни-

сти*.) Ця песа також остільки відповідала потребам окупантів, що її не тільки включили негайно до репертуару українських театрів, але й переклали на різні мови. Коли ж у Грузії йшла 25-та ювілейна вистава цієї песи — запрошено туди М. Куліша, і цей тодішній «Корнійчук» московської влади не лише міг собі дозволити на цю поїздку, але й на бенкеті витали його там комуністи з маріонеткового грузинського уряду.

Песи «Комуна в степах» та «97» ставили охоче театри, що в тих часах уже стали частиною пропагандивного апарату окупантів.

Наступні песи М. Куліша були «Хулію-Хуреніто» та «Зона» (1926), в яких рівнож не порушувалася національна тематика.

---

*) Навіть популярний тоді фейлетоніст — Остап Вишня, що виступав на сторінках преси з глумливо-іронічними рецензіями, з огляду на виняткові пропагандові якості цієї большевицької «агітки»... сховав свій гумор і вислупив майже з поважною рецензією, з якої подаємо нижче кілька уривків: бачимо, «Як Матвій Копистка, Серьогта Смик, Іван Стоножка, Васько, його синаш то ще 93 незаможники... «контакту» держалися, що б «за совецькую власть», бо «совецькая власть»: — «Не панська і не царська, і не ваша — куркульська, а наша власть — незаможницька»... Оттака революція, жива, як мати-сира земля, правдива... Тут не гонитва за революційним словом... а тут шматки життя нашого часу... в житті отому, в боротьбі отій... **більш «червоного», як у найкращій промові найкращого агітатора**... Тут є й «Інтернаціонал», тут є й агітація, але вони там де їм треба бути... Тут революція... бо тут боротьба... Страшна, запекла боротьба голодного з ситим. І боротьба свідома, бо як же ж ти не боротимешся з отим «гадом смердючим», я кже ж ти примиришся з Гирями та Годованими... Голод... Смерть... 94 трупи незаможницькі... Куркулівська «проокація»... Свідомість загибелі неминучої... Галлоцинації пухлої з голоду людини... Зрада...: І в цей час крицева віра в революцію, у свою селянську власть. «...кожний з нас, хто почув. Її в Кулішевій інтерпретації... кожне слово ловить, і перемагає революції радується...» Очевидно, не треба додавати, що було ясним усім його читачам, а саме, що мова про **большевицьку революцію**. З наведених слів ясно, що й на думку Вишни, основним «плюсом» песи з **большевицького** погляду є те, що вона змушує глядача уважати большевицьку революцію і большевицьку «власть» за свої, не помічати, що то влада окупантів, не бачити її злочинів, більше того, уважати винними у нищенню голодом не москалів, не московських большевиків, тільки їхні жертви і всю ненависть свою спрямовувати на них, на отих «гадів смердючих» в представленню Кулішевому. А таке сконцетровання ненависти у невластивому напрямі — **це найбільша залорка** для окупантів, що нарід не побачить свого ворога. (О. Вишня «Усмішки», т. IV, ст. 123-126, 1928 р.).

II. «НАРОДНІЙ МАЛАХІЙ»

Тимчасом, у зв'язку з т. зв. «літературною дискусією» і активізацією українського націоналізму за кордоном, московські окупанти потребували від своїх «ренесансівців» творів, які б нищили український націоналізм так би мовити «з українських позицій», які б, порушивши національне питання, штовхали українські маси на манівці, які б прищеплювали погляди, що їх тоді ширила експозитура Москви — К.П.(б)У.

Адже ж для того тільки й треба було «залізити в душу» українському народові, щоб, послуговуючися українською мовою, виконати цю роботу.

В чому полягала основна лінія московської большевицької політики, зясуємо тут коротко за допомогою цитат з Леніна, Сталіна та ухвал партійних з'їздів.

У 1913 році писав Ленін: «Уже кілька десятиріч цілком визначився процес швидкого економічного розвитку півдня Росії, це б то України, яка притягає з Великоросії десятки і сотні тисяч селян і робітників у капіталістичні економії, рудні і міста» («Націоналістичний жупел «асиміляторства» 1913).

«Той ніби-марксист, який на всі заставки лає марксиста іншої нації за «асиміляторство» — на ділі являє собою просто націоналістичного міщанина» (там же), отже українському комуністові не вільно обвинувачувати московського комуніста в тому, що він веде асиміляторську політику, і не вільно інакше, як з захопленням писати про колонізацію України москвинами.

«Справжній український марксист скаже своїм робітникам: усяку можливість єднання з великоруським свідомим робітником, з його літературою... всіма силами ловити і закріпляти» (там же).

«Факт асиміляції великоруського і українського пролетаріату безсумнівний. І цей факт безумовно прогресивний» (там же).

Наведені цитати виявляють цілком ясно, як московські большевики ставилися і ставляться до українського національного руху, але це вказівки для відданих слуг московсь-

кого народу, для замотеличених соціалізмом яничарів Кремля. Для осягнення тих же бажаних наслідків в нових умовах, уже в 1917 році визначив Ленін відповідну тактику. В цьому році він мусив переконатися, що, як пролетаріят Фінляндії так і Польщі аж ніяк не хоче так дивитися на асиміляційні заходи москвинів, навпаки, що вони викликають озлоблення і... зріст націоналізму, а тим самим загрожують московському панованню в цих землях.

Ще в 1914 році в праці «Право нації на самоозначення» доводив Ленін, що «визнання права нації на відокремлення зменшує небезпеку розпаду держави».

Це потрібно для того, щоб асимільована «мишка» не бачила кігтів у мягесенькій лапці московського соціалістичного «кота». Тому, вчить Ленін, «ми, росіяни повинні підкреслювати свободу відокремлення», але поляки-комуністи мусять говорити про «свободу обеднання».

Остаточню комуністичну тактику в національній справі сформулював Ленін так: «Пролетаріят (гноблячої нації — Р. Б.) повинен домагатися права повного політичного відокремлення кольонії і нації, що їх гнобить його нація... , а з дугого боку, соціалісти гноблених націй повинні особливо завзято боронити і переводити в життя повну і безсумнівну в тому числі й організаційну єдність гноблених націй з гноблячими» (Ленін, Твори т. XIX, ст. 41, вид. 11).

Та факт окуповання України і роздмуханий тим загарбницький запал та зажерливість у москвинів, як рівнож і потік московських «шукачів щастя», що в характері «організаторів» заливши Україну, надто ясно виявлював свої наміри і випускав свої захланні пазури — все це викликало ряд «суплік» і скарг новітніх Многогрішних і Самойловичів на новітніх «воевод московських», ряд скарг на зїздах і т. п. Щоб знова не розгорілося полумя націоналізму, треба було переконувати наївних, немов усі прикрости є наслідком своєвілля тих «воевод», але «партія» (так, як колись московський цар) є «об'єктивний суддя і володар», який безсторонньо боронить правди і справедливости.

Таке становище московської влади й було висловлене на XII зїзді партії (в квітні 1923 року) у формі закликку Сталіна до партії, щоб вона «рішуче боролася з ухилами в національному питанні — великоруським шовінізмом і місцевим буржуазним націоналізмом».

Це тим більше було конечним, що й справді треба було повздержувати де-яких надто гарячих московських «культуртрегерів», які не розуміли, що Леніну «розцвіт національних культур і мов» був конечний тільки «з метою підготовки для відмирання і злиття їх в одну спільну соціалістичну культуру і одну спільну мову».

Щоб досягнути таку мету, щоб без перешкод використати мови поневолених народів для знищення тих же народів і їхніх культур, треба було на Україні скомпромітувати в очах маси як борців за незалежність України, так і взагалі національну інтелігенцію та півінтелігенцію, свідому інших цілей, ніж втягнення українських мас в московську національну спільноту. Тому головним завданням «ренесансовців» є поборювати українською мовою «всьяке культивовання буржуазного націоналізму».

Вказівки, як це треба робити, знаходимо вже в «Резолюціях Ц.К.Р.К.П.(б) про радянську владу на Україні з 29 листопаду 1919 року», в якій уже твердиться, що «серед відсталого частини українських мас спостерігається націоналістичні тенденції», це б то **висувався закид «відсталости»** всім тим, хто не йшов з підскоком служити окупантові. Щоб не було кому протидіяти цій підступній пропаганді, в тому ж 1919 році казав Ленін, що треба «вимагати, щоб боротьбісти розігнали спілку вчителів, хоча б на українській мові, хоча б з українською державною печаткою» (Ленін, Твори т. XXIV, ст. 578).

На часи, про які мова, вже українське вчительство було стероризоване і майже усунене від широкої праці. Учасники національної боротьби були або на еміграції, або зліквідовані, або пішли на «співпрацю». В цій атмосфері для досягнення поставленої мети вже можна було собі дозволити, **викривлюючи і фальшуючи**, карикатуризувати доскоchu, як діячів української національної революції, так і тих, хто їм співчував. Кажуть, що найстрашнішою зброєю є глум, отже треба було цією зброєю остаточно зліквідувати «націоналістичні тенденції», не нехтуючи, звичайно, і провокацією та брехнею. З цією метою висунено було твердження, що наче б то «українська дрібна буржуазія, наслідком своєї слабости і короткозорости, згідно з законами суспільного розвитку служила властиво тільки московській великій

буржуазії, була її знаряддям і так, заперечувала практично всі свої цілі, свої гасла і само своє існування».

На початку 1928 року властиво ще не можна було говорити про вагу Організації Українських Націоналістів та уважати їх якоюсь новою відміною українського націоналізму. Ми знаємо, що УВО не лише не мала жодного власного політичного програму, але й мати не хотіла, твердячи, що вона лише « озброєна правиця » уряду ЗУНР, це б то Петрушевича. Петрушевич же репрезентував старий український національний рух, в якому уживались і соціалістичні гасла, і церковні урочистости та підтримка церкви, і навіть . . . звязок з Москвою, бо ж, як відомо, Петрушевич остільки узалежився від московського посла в Берліні — Крестінського, що УВО мусило виповісти йому послух.

Отже той, хто хотів на початку 1928 року вдарити по українському націоналізмові, мусив бити по демократично-соціалістичному, просвітянському стихійному націоналізмові « дрібного міщанства і заможнішого селянства », мусив виказати його « відсталість », недосконалість, неясність і об'єктивну шкідливість для всіх, хто тільки йому повірить та смішність « реформаторських » претензій. Таке завдання стояло перед кожним, хто хотів включитися у боротьбу з « націоналістичними тенденціями » і націоналістичними симпатіями « відсталих мас ».

За вконання цього завдання й береться Микола Куліш, пишучи в 1928 році свого « Народного Малахія ».

Щоб підкреслити вже на самому початку ту « застрашаючу відсталість » і « дрібнобуржуазний характер » українського визвольного руху 1917-21 років, всупереч правді висунутих московською пропагандою — М. Куліш оселює свого героя на « Міщанській вулиці містечка **Вчорашнього** » і наділює відповідним призвищем « Стаканчика », а його жінку зве в стилі жаргону харківських обмосковлених перекупок « Мадам Стаканчиха Тарасовна ». Уже в цих назвах чуємо зле приховану ворожість автора і зневажливе, призириле ставлення саме до тих усіх, які були властиво єдиною причиною, чому звикший вгадувати « панську волю » і до пана пристосовуватися, наймитський син — колишній старшина московської армії, а потім ватажок тих партизанів, які бились за Червону Москву — почав писати українською мовою. Не забуваймо, що в особі « Стаканчика з Міщанської

вулиці» персоніфіковано вправді не проф. М. Грушевського, акад. Єфремова, проф. Огієнка, проф. Ейхельмана, проф. Феценка-Чопівського та інших подібних, тільки всіх тих, з кого, поза інтелігентами складалася Укр. Центр. Рада, хто підтримував Директорію і Симона Петлюру!

Винниченко, коли його за комунофільство й москвофільство примушено було усунути з Директорії, у своєму злобному памфлеті («Відродження нації») зве призириливо тих усіх (навіть з Директорією) «українською хуторянкою», а М. Куліш персоніфікує їх в особі півосвіченого і півнормального Стаканчика з Міщанської вулиці у містечку Вчорашньому.

Вже на вступі, пародіюючи стиль народнього голосіння і змушуючи «обовязкову» в дрібно-міщанському домі канарку для розваги гальорки «похнюпитись», а образ Божої Матері «посмутніти», М. Куліш викликає регіт спробою «таку драму в серці та валерянкою впинити» і мельодрама-тичним жаданням «товченого шкля», щоб отруїтися. Щоб глум зростав і відповідно підготував глядача до сприймання всіх слів Стаканчика **реготом**, реготом примітивної гальорки — одна з дочок Стаканчика, що бігала на доручення матері кликати хрещеного, сусідів та басів із церкви, пояснює, що хрещений прийде зі спізненням бо... «заскочив в одне місце, заслабли на шлунок». Далі в тому ж глумливому тоні довідуються сусіди і глядач зі слів Стаканчика та її трьох дочок (вони всі сваряться та перебивають одна одну), що як тільки почалася революція, що знищила дрібно-міщанське життя і захитала звичним ладом Стаканчика, що був містечковим листоношою, він, після того, як вбили начальника пошти, «замурувався в чулані» (по укр. — коморі) і пробув у ньому два роки аж до НЕП-у. Так період визвольної боротьби символічно означено як **втечу** від революції, як пробу «в чулані» (в Українській Державі?) пересидіти її. Та підчас НЕП-у всі такі елементи вилазять на світ, і дезорієнтований тим, що й «іконами торгувати дозволялось», аж тоді береться Стаканчик читати «большевицькі книжки».

Ось цей, втративший розум наче б то в наслідок нездатності охопити революцію і зрозуміти її як цілість, міщанин Стаканчик, «начитавшись большевицьких книжок» — збожеволів дорешти і хоче «тікати» з дому. Щоб глядач увесь

час глузував зі Стаканчика, щоб не брав поважно ані одного його слова, автор дбайливо підтримує веселий настрій гальорки такими примітивними засобами, як задоволення цікавості сусідів тим, як властиво Малахій Стаканчик, сидячи два роки замуrowаним у комірці, полагоджував свої природні потреби, розмовами про «потайне віконце» і «горщочок» куплений для цієї мети, або новою пригадкою про те, що хрещений «заскочили» до кльозету. Поза цим, так би мовити «кльозетним» гумором, має викликати сміх і примітивна побожність, повязана з забобонністю, Стачанчихи та побожність її дочки, яка, між іншим, згадує, так перекрутивши старо-болгарський текст, улюблену пісню «папочки» — «вкусю мя отринув еси»!

Нарешті появлюється кум («хрещений»), звичайно, після кльозету «знесилений» і «не пускаючи руки з живота». Він виправдується, що спізнився, і на доказ поважності причини робить павзу і пропонує всім дослухатися, «як булькотить» у нього в животі. Такий гумор М. Куліша!

Хоча, як твердить Стаканчиха й дочки, Малахій під впливом «большевицьких книжок» уже «не вірить у лямпадик» — однак кум надумався вплинути на нього власне церковними співами, ладаном і канаркою, говорячи «дарма, що сьогодні він проти релігії. 27 год людина любила канарок, щоб ладаном пахло, у співах церковних кохалась — і щоб даром оце все минулося?» Адже ж коли він чув «милість мира» — «умлівав» і «видіння божественні бачив». Далі пригадує кум, що «до війни» Малахій Стаканчик три роки позивався з сусідом за півня і наказує вбити нишком улюблену курку Стаканчика, в надії «Може, Бог дасть, почне позиватися за курку?»

Такий «духовий світ» Малахія Стаканчика, що мав наче б то бути духовим світом «дрібної буржуазії», яка щойно пізніше, «начитавшись большевицьких книжок», почала шукати «голубого соціалізму» і цей власне спотворений у песі «духовий світ» виставив М. Куліш на глум.

Щоб глядач ні на хвилину не перестав сміятися і глузувати з усього — робить автор першого з хористів, що входять — гикавим (по московс. «заїка»), і він знова дешевим, оклепаним способом спонукає гальорку до реготу й ржання, кажучи: «Чу-чу-чув» і т. д.

Так «підготував» М. Куліш салю до появи Малахія Стаканчика!

Правда, один з сучасних «Стаканченья», що певно має «малахіяльну саламаху в голові» і тому не знаючи, що він робить, серед інших нісенітниць, написаних для реклами цього твору, написав: «Куліш дбайливо підготовляє перший вихід своїх героїв на сцену. Про них говорять. Про них думають, для них роблять». («Народній Малахій», «Українська Трибуна», 6 жовтня 1946 року). Але той, хто не захворів на «малахіянізм мозку», звичайно, може переконатися з тексту твору, що «говорять» на сцені про... бігунку кума, про те, як полагоджував природні потреби Стаканчик, сидючи в корміці, про куплений «горшочок» і де він висів і про інші подібні речі, більш ніж про Стаканчика, «думають» про те, як би все «належно» представити сусідам, бо ж «така драма що й кіна не треба!», а роблять такі «приготування», як, напр., вбивають кийком курку!

Стаканчик, надійшовши, починає частувати всіх тою нісенітницею, яка повстала в його голові наслідком хаотичного переміщення протилежних собі взаємно ідей, які він поєднав у якусь божевільну, чудернацьку «систему».

Але й він, звичайно, мусить «об'єктивно» захоплюватися «правами, яких надала революція людині», і тим, що він «втік з полону релігійного», і тому наказує «загасить лямпадик», а себе він уважає «оновленим» і хоче йти «в голубую даль соціалізму».

Після того, як він загасив лямпадку і відчинив вікно, щоб не чути було ладану, ставить кумові запитання: «Ти, куме, за соціалізм?» і, одержавши відповідь «так», ставить нове: «І навіть за кооперацію?» і тут же з докором: «а ти за лямпадик?»

Все це є «прозорим натяком» на те, що ті, хто підтримував соціалістичну Укр. Центр. Раду з її не червоним, а «блакитним» соціалізмом — підтримував активно і укр. автокефальну церкву. Кілька років пізніше подібний закид зробили представники окупаційної влади митр. Чехівському, укр. соц. демократові, на процесі С.В.У., питаючися його, «як він годить євангеліє св. Маркса з євангелієм св. Марка».

Згідно з твердженнями большевицької пропаганди, дрібне міщанство є дрібничкове і хитається між революцією та

контрреволюцією, а тому ніби «за соціалізм», але всі хором підтримують кума в тому, що «соціалізм і кооперація до останнього гудзика фальшива», бо... «радянська» тканина «й місяця не витримала: полиняла й розлізлась, а у гребінця три зубці виламалося!»

Звичайно, у відповідно настроєної вже салі такі «аргументи» також викликають сміх, тим певніше, що автор **не забув тут же виказати безпідставність** навіть цих «поважних» закидів, ненароком пояснивши, що гребінь, який втратив «три зуби» вживала «Ніночка — дитя неповинне», що у неї «ще й волосся як льон». А щоб публіка **не могла неусвідомити усієї безглуздості закидів** — додав до них Куліш ще й такого: «вже третій рік, як весни нема, а все якесь недорозуміння в природі...» Так сміх з усіх закидів був забезпечений, але щоб навіть і ці безглузді закиди «большеви́змові» негайно ж зрівноважити приверненням уваги до якогось позитивного наслідку, автор змушує Малахію нагадати такі «користи» від большевицької «революції»: 1) «до революції ми всі думати боялися, а тепер я думаю про все», 2) «я мухам дорогу давав, дома навшпиньках ходив, а перед начальством трепетав, тепер же пишу листи до раднаркома України... і Р.Н.К., Олимп пролетарської мудрости й сили, сповіщає мене, колишнього почтальйона, що мої проекти одержано!» Малахій вдоволений зі скорої відповіді, хоче йти до уряду «пояснювати свої проекти*».

Тоді пробує кум усіх своїх засобів по черзі: промови, канарки, співу церковного і зарізаної курки. Канарку Малахій «випускає на волю», на спів реагує словами: «От і повимітав з душі своєї павутиння релігії, а не знаю, чого цей спів мене тривожить»... і «Геть спів цей отрутний». Він оповідає як йому ввижалося, «що до Бога підійшов хтось у червоному і кида гранату»... «кришиться, пада розбитее небо» і т. д. Не помагає також і курка — Малахій іде шукати «голубого соціалізму»...

На цьому кінчиться перша дія. У другій дії змальовано перебування Малахія в столиці маріонеткового уряду та ходження до канцелярії Раднаркому.

---

*) Вправді вже цитоване «сучасне Стаканчення» уважало потрібним **перекрутити текст і вигадати**, що «справа протягається... і він вирушає, щоб приспішити».

Основна думка автора, висловлена в цій дії, є така, що несвідома, малоосвічена, «відстала» маса, переплутавши все в якусь саламаху, хотіла б чогось неможливого, якогось «голубого соціалізму», і для його встановлення хоче «реформувати людину».

Тому, що московсько-більшевицька пропаганда голосно кричала, немов усі петлюровські бандитські отамани і українські дрібно-буржуазні соціалісти згуртувалися в автокефальній церкві, тому й урядовець Раднаркому так висловлюється про Малахія: «І божевільного мало. Я чув — казали в Р.Н.К. — просто наколотив чоловік гороху з капустою, оливи з мухами, **намішав Біблії з Марксом, акафіста з анти-Дірінгом . . .**», і тому наказано «тактовно і обережно поради́ти йому вернутися до дому».

Ремарка М. Куліша з третьої дії говорить: «у **хворій** уяві з'явилися, розквітнули **дивовижні** проекти, реформи . . .», крутяться кола «голубі з жовтогарячими центрами» (жовто-блакитні!).

Ціла ця дія є властиво певною невдалою модифікацією Сервантесового Дон Кіхота. Дон Кіхот грає тому комічну роллю, що, начитавшись лицарських середньовічних романів, бачить у вітряках — велетнів, у цілком «прозаїчних» жінках — зачарованих принцес і т. д.

Малахій Стаканчик, начитавшись агіток про соціалізм і пов'язавши їх з ідеалістичними поглядами християнської релігії, вирішив «реформувати людину», а що він має персоніфікувати **українське** «дрібне міщанство», «відсталу частину», заражену «українським націоналізмом» — то і ці ідеї у нього змішалися з уже згаданими.

Український «націоналізм», сполучений з «**блакитним**» соціалізмом» та християнськими ідеями, має за задумом М. Куліша зникнути, як зник середньовічний «лицарський» світ і його література, а «остатні могикани» того світу мусять, щоб прискорити ту смерть, **смішити** людей боротьбою з вітряками! В рямцях цієї концепції Малахій має **смішити** своїм пляном «негайної реформи людини» глядачів, хоча в неї вплетені де-які думки, що тоді кружляли серед людей, а то й були відгомонам поглядів, не чужих і українським комуністам.

Тому перший пункт того «програму» посередньо протестує проти обмеження української нації до «дядьків» (селян) та «перекладачів» і домагається «реформи людини», на друге місце висувається «реформа української мови з погляду повного соціалізму». Маріонетковий уряд для цього чудного «українця» є «соціяльними батьками», від слуг же того «уряду», а в першу чергу від Хвильового, запозичив він думку висловлену у «додатку», саме: «Що тепер Україна? Стоїть жебрачка на розстайніх дорогах з торбою на плечах. А в торбі що? Кобзар і Грінченків словар! Ненавижу рабу!»

Ці слова збігаються з поглядом на «Кобзаря», що його висловив Хвильовий у своїй «Сентиментальній історії» («примітивний «Кобзар» править за Нібелюнги»), а також у «Вальдшнепах», де Карамазов виступає з цілим «актом оскарження» проти того ж «Кобзаря».

Безперечно, націоналістичний «Кобзар» і Хвильовому, і М. Кулішу був чужий та викликав навіть нехіть, а «Словник Грінченка» їм обом, що слабо володіли українською мовою, «сидів у печінках» так, як «сиділи у печінках» колишнім середньошкільникам «слова на букву ять» або латинська граматика. Чужа їм була властиво і справжня Україна (не територія, а та, що боролася в 1917—21 роках з Москвою), і тому вони так охоче її «ненавидять» (у Хвильового «тупоголовий раб-просвітянин», а у М. Куліша — «раба Україна»).

М. Куліш, який не раз виявлює своє невміння створити живі, мистецько-можливі типи, і в цьому випадкові (як у випадку з глухонімим) навіть не подумав над усією неможливістю навіть засвоєння Малахієм Стаканчиком такої думки, як зрештою й інших, висловлених у його «програмі»!

Отже в другій дії Стаканчик (подібно до Дон Кіхота) стає в обороні людей, які тої оборони не потребують, і «рятує» тих, хто рятуватися не хоче! Перед нами виводить при цій нагоді автор власницю публічного дому Аполінару і інших подібних. Підчас цієї сцени (як і підчас дальших) М. Куліш вкладає в уста Малахія Стаканчика також пропагандові всякі твердження «вчитані», мовляв, «ним з большевицьких книжок», і тому глядач мусить слухати й таке: «Не до гробу Єрусалимського треба йти, а до Ленінового мавзолею, до нового Єрусалиму — Москви...», «сучасна сімя — божевільна» і т. п.

Стаканчик докучає урядовцям Раднаркома вже третій тиждень ходячи день у день, аж того дня, якого відбувається друга дія, приходять туди ж кум з дочкою Стаканчика і безуспішно намагається повернути до дому Стаканчика, в чому йому охоче допомагають урядовці канцелярії Раднаркому, нарешті кум хапається останнього — просить скерувати Стаканчика до божевільні на контролю. Це його прохання охоче задовольняють.

Тут слід відмітити, що дискваліфікує М. Куліша як драматурга, в цих двох діях не лише психологічна неможливість пропагування де-яких думок колишнім листиношем — Стаканчиком, але і неясність, чому остільки боятися мала в тих умовах родина Стаканчика і кум, подорожі до Харкова і реформаторського запалу, що аж подавали прохання скерувати Стаканчика до психіатричної лікарні.

У другій дії є об'єктом глузу глядачів не лише Стаканчик, але й побожна сільська баба, яка хоче йти до Єрусалиму і яка має представляти релігійно настроений «найтемніший елемент» українського народу. Для глузу ж над пієтетом до українського минулого, а разом «націоналізму» українського, змушує М. Куліш Стаканчика домагатися, щоб голова Раднаркому прийшов «з булавою в руках», бо, каже Стаканчик, «до голови треба й булави», перекручуючи українську приказку «до булави треба и голови», (слід нагадати: «малороси» з табору московських монархістів запевняли, що українці хочуть щоб голова Укр. Центр. Ради Грушевський їздив волами, в шараварах і з булавою в руках).

Третя дія відбувається у божевільному домі, де Малахій Стаканчик виявляє своїми вчинками, що він справді збожеволів, уявивши себе реформатором, а зреформований ним світ ввижається йому, як мішанина релігійних уяв із запозиченим із політичних брошурок (та ж саламаха, той же «голова раднаркому» . . . з «булавою» в руках). Там, у психіатричній лікарні, Стаканчик «помазується» («поплювавши» і «розтерши» грудочку землі) на «народнього наркома голубої революції». Це глум з ідеї «безкровної революції», яку висунули московські «меншевіки» з Керенським і якою захоплювалися соціалісти з Укр. Центр. Ради. Такою вважали вони лютневу революцію, яка мала «реформувати» капіталістичний лад та лише пропагандою «усмідомлювати» людей.

Тому, що в особі Стакнчика виставляє М. Куліш прихильників і діячів Укр. Центр. Ради — змушує він Стаканчика подати, як атрибути влади, червону стрічку (соціалізм) для всіх, а «для українців — бриль і на великі свята корона з соняшників у руці».

Після цього Стаканчик заохочує хворих до втечи через мур і лише сам не встигає втікти, бо надходить санітарка Оля, яка переживає любовну трагедію, тому, що її покинув коханець.

Тут глузує М. Куліш з ідеї «народоправства», ідеї з якої глузували прихильники диктатури і тому коли Оля просить Стаканчика не тікати, він каже: «Коли хто небудь з бідних і покривджених просить щоб народній нарком повісився, він мусить і це негайно зробити». Виконуючи цю тезу Стаканчик лишається, але береться випрошувати собі у Олі згоду на втечу.

Стаканчик використовує настрій Олі, обіцяє їй **поворот коханого** («Кирюші») і малює їй картину повороту його зимою в самотню хатину в якій чекає на нього Оля, гойдаючи його дитину та їх поєднання. Оля захоплюється цією вірою («Кирюша неукоснітельно вернеться»), але чути голос санітара, який шукає за Стаканчиком, бо по нього прийшли кум і донька. Чуючи той голос, Оля каже Стаканчику щоб тікав через мури, а коли санітар, що також рефлектує на її кохання і є озлоблений браком взаємності, обвинувачує її в тому, що допомогла хворим повтікати — скеровує санітара наче б то за хворими, а сама рівнож тікає через мур.

Стаканчик перед втечею казав їй, що хоче йти до робітників, бо вони є в державі гегемонами, і вести їх за собою.

Санітар повідомляє кума про втечу Стаканчика. Ця вістка вразила кума і він страшенно огірчений, не вірячи, щоб міліція могла зловити Стаканчика, рішає вертатися до дому. Донька Любуна, що поклялася без батька не вертатися, рішає лишатися і шукати сама.

Дія четверта відбувається «на заводі» «Серп і молот». Як сама назва виробні, так і те, що в ній виробляються «форми», має символічне значіння (те-що виробня тої назви існує — не міняє справи). Це зустрічається «відстале» (обовязково «відстале») українське дрібне міщанство (як відомо — Укр. Центр. Рада стало зветься пропагаторами СССР «дрібно-бур-

жуазною»), що приходить до гегемонів, нової пануючої верстви, яка під охороною мурів буде нові «форми», форми, в яких має формуватися, як «нове суспільство», так і «нова людина».

«Націоналістично» настроєні дрібно-буржуазні елементи хочуть шляхом агітації скерувати робітництво на інший шлях, хочуть накинути ту «націоналістичну» саламаху, яку мають замість ідеології. Робітники, за порадою «третього робітника», дають змогу висловитися Малахію, щоб «вивідати», з ким мають до діла. Дрібно-буржуазні, «націоналістичні» елементи, що дістаються через мур, персоніфіковані в особі Стаканчика, починають свою «злочинну» пропаганду з того, що пробують викликати у них невдоволення такими словами: «Невже гегемонів загорожено мурами та ще й якими? .. що різнить нас з тими, що сидять по бупрах та по божевільнях? Там мури і тут мури...» Вложення цих слів в уста Малахія було безперечно подиктоване лише бажанням розбити висловлену в них думку (яку не раз висували і висувають вороги влади), і тому на неї тут же один з «робітників» дає таку вичерпуючу відповідь: **«Там вони обмежують, тут вони захищають права, бо кругом ворогів ще багато.»** Малахій, за задумом Куліша, не має іншого на це аргумента, крім твердження, що такі «мури пора зруйнувати» бо вони «заступають шлях до робітників... друзям.» На це відповідає «третій робітник»: **«Для друзів здається у нас є ворота...»** Ясно, що тут мова про охорону державних кордонів, бо, як ми вже казали, хоч «завод «Серп і молот» справді існує (з числа робітників його походить напр. режисер-висуванець Завгородній), проте в песі він символізує большевицьку державу.

Претензії Стаканчика на участь у владі здаються всім робітникам смішними. Ще більший сміх мусить викликати, обчислений на гальорку, аргумент конечности «реформи людини» бо... преса подає, що з'валтовано двох старих баб, отже тому більше чекати неможливо!

Це є глум над «уміркованим» соціалізмом, що замість нових форм, які творяться в процесі революції, пропагують тільки «реформи», а завдяки своїй обмеженості не встані одріжнити дрібничок таких як «з'валтовання двох старих

баб» (робітники приймають це з іронією, але, пише Куліш, «Малахій не зрозумів іронії»), від річей засадничих.

Не дивно, що **Стаканчик** у брилі, з ціпком і червоною стрічкою на грудях викликає такі репліки: «По моєму це кльовн з цирку прийшов, «Попав пальцем! — Це артист з українського театру».

Зіставлення наведених двох уваг, що його зробив М. Куліш є, звичайно глумом з **українського театру**, артиста з якого наче б то важко відрізнити від блазня! Тут же повторюється про те, що «український рід» є «в стані дядьків і перекладачів».

Далі **Стаканчик** закликає всіх приходити до нової **Фавор-гори**, щоб «оновитись» і брати з собою: «голубенькі мрії» і «мову українську». Щоб було ясніше, з чого глузує автор, він вкладає в уста **Стаканчику** (наслідуючи в тому **Остапа Вишню**) примітивізовані «пояснення» в стилі просвітянсько-народницької пропаганди, чому українська мова задніх пасе: «у порога віки простояла», «Бог за неї забув, як мішав язики», «Дух святий зійшов на апостолів усіма мовами, забув тільки про нашу українську». І ось, мовляв, хоча «уряд» (большевицькій!) «звернув на це увагу», але, мовляв, без **Стаканчиків** «нічого не вийде».

Це дає змогу «робітникові» заявити впевнено, що й без **Стаканчика**: «і виходить і вийде», та поставити запит про «клясове» походження **Стаканчика**: «селянин?» «робітник?»

Далі цей «третій робітник» каже, що «із провулків та завулків, крученими стежечками, навіть через мури... пролазять до нас отакії Малахії... Добре ще коли такі вони... А от коли вчуваєш в їхніх блаґеньких проповідях, десь в одному двох словах зовсім іншу музику... не нашої кляси музику — тоді нам треба сказати... за голубими їхніми словами «ховаються буржуазні шовіністичні жальця».

«Робітник» відкидає «реформу», яку береться зробити **Стаканчик**, кажучи, що ту реформу зробить робітництво «по образу і подобию пролетарському».

Стаканчик, полемізуючи з ним, питає, чи робітництво зробить і «реформу українського роду?», а далі виступає зі своєю пропагандою, яка є злою, ворожою пародією поглядів «міщансько-соціалістичного українства», в якому перемішався «укапізм» з «місцевим шовінізмом» і... сентимен-

тально-народницьким «просвітянством». Стаканчик каже: «Ген ген сидить біля віконця в хаті, морщить постолі та вигляда чи не везе йому старий Бозя дощу на пшеницю, чи не видно синів із салдатів, із наймів дочок... І день іде, і ніч іде, **Бозі нема — і дощ не йде**, бють пороги, місяць сходить, як і перше сходив, нема Січі.. Очерети у Дніпра питають...

Вихопились голоси

— **Стара пісня.**

МАЛАХІЙ

— Де то наші діти ділись, де вони гуляють?

ТРЕТІЙ

— Завтра там, де бють пороги, вже не місяць зійде. Завтра зйдуть електричні, можна сказати, сонця і засяють на весь степ козачий, на всю нашу Україну, аж до моря...

МАЛАХІЙ

— Запитання: до якого моря?

ТРЕТІЙ

— Завтра там, де скиглила чайка, літаючи, заспівають сирени, можна сказати морських пароплавів, залунають гудки нових фабрик, заводів. Вже сьогодні Дніпрельстан розбива динамо-моторами очертяний той сум і **ди́ке**, хай воно сказиться, тужіння порогів, бо чув чув я його на екскурсії...

МАЛАХІЙ

— Киньте ваш Дніпрельстан! Тут ось, чуєте, кричать — **ізнасілованіє двох старух, о гегемони! Не поможе!**

ТРЕТІЙ

— **Поможе!** Отам починаем ми нашу **реформу** всього українського роду, отам і тут і скрізь, де тільки є рука робітника...

Наведеним уривком закінчено 2 яву четвертої сцени III дії «Народнього Малахія». Ця ява має показати глядачу, що: 1. За «козацькою» романтикою в «дусі Шевченка» («місяць сходить, як і перше сходив, нема Січі...»), за «старою бутафорією» українського руху, криється ворожа «клясова суть» і 2. Що провінційне «реформаторство» поруч плянів комуністичного «оновлення світа», таке ж смішне, як і протиставлення патосові будови Дніпрельстану «ізнасілованія двох старух»!

Переходимо до яви третьої, що нею кінчиться четверта сцена:

3.

- Підбіг робітник, мокрий ввесь від поту
— Готові форми?
Робітники напружились
— Готові!

МОКРИЙ РОБІТНИК

— Випускаємо чавун!.. (крикнув туди де знімалася заграва). Готово!.. Дайош!.. Полилася рівчаками та жолобами огненна рідина, освітила огняно-червоним аж гарячим світлом увесь цех ливарний, загравами колихнула, одсвітилась на обличчях і в очах у кожного. Знявся рух. Перескакуючи через рівчаки, припадаючи до форм повели робітники за собою лопатами огняну лаву у форми. Несли у ковшах. Гукали на Малахія:

- З дороги, старик!
— Бережись там, гей!
— Станьте осторонь, гей як вас!.. Малахій!
— Та покажіть йому, куди вийти, бо ще розтопиться.

А він в димі та заграві **безпорадно метався** між огнених річечок, аж поки хтось не вивів його до дверей, сказавши:

- Клопіт з такими реформаторами...

Отямившись, він глянув на огні, на дим, на заграви і сказав:

- У них свої, червоні мрії. Яка трагедія!

Закрив очі й пішов. У слід йому **гриміла симфонія труда.**»

★

Як бачимо, М. Куліш з **патосом** протиставить навмисне скарікатуризованій, навмисне здіютизованій «українській» ідеї (переплетеній з виставленим на глум, наче б то «архаїчним» захопленням Шевченком) ідею уесесерівської, **комуністичної** «України». Протиставить він патос будівництва, індустріялізації, праці, з **поминенням** того, що власником тих зіндустріялізованих теренів, власником цілої індустрії та її керівником **є не українські «гегемони»,** лише та ж Московщина!

Куди ж веде справді «народній Малахій»? — І ті хто його послухав (Оля), і ті, що його люблять (Любуна) ... дістають-

ся до публічного дому, продають своє тіло чужим людям (натяки на «орієнтації»):

Пята дія в **тайному** публічному домі (його тайність підкреслена кілька разів, щоб тим підкреслити, немов комуністична влада більше за інші стоїть на сторожі моральності), до якого Оля приводить Стаканчика.

Донька його Люба пробує батька намовити вернутися до старого, тихого міщанського щастя, що лишилося ще від передреволюційної України, але Стаканчик, опанований своїми божевільними мріями — відцурався також і власної доньки.

Оля, озлоблена тим, що Малахій завів її на манівці своїми «голубими мріями», щоб помститися, співає йому московську пісню про «колечко». В середині пісні стоїть репліка. **Кому вона належить, автор не подав.** Репліка така: «Тихо, це Україна співає».

Люба, що не має для кого й пощо жити — вішається.

Оля витверезується з мрій про поворот «Кирюшика», зве Малахія «народня пеня» і питає себе: «Куди ж тепер після голубих мрій? **На службу . . . туди, Назад!**», це б то до своєї праці.

Божевільний Стаканчик сидить сам і грає на дудці. «Не вважаючи на те, що дудка гугнявила і лунала диким **дисоансом**» — каже ремарка автора — «йому здавалося, що він справді творить якусь прекрасну голубу симфонію . . .»

Такий зміст і такі ідеї «Народнього Малахія».

Стаavimo собі питання: чи є в песі хоч найменша підстава для іншого розуміння песі, чи можемо припустити щоб автор, глядачі або критика могли б дати хоч у чомусь першенство Стаканчику, а не «робітникам» (це б то маріонетковій, комуністичній У.С.С.Р)?

Драматичний твір — не «вірменська загадка», і розуміти його можна лише так, як дозволяє текст твору. Текст твору дозволяє лише **глузувати** з тих українських верств, які в містах горнулися ще перед революцією до Просвіт, які захоплювалися «Кобзарем», які любили свою мову і звичаї, які вірили в Бога і **були ґрунтом**, на якому також будувалася наша державність!

Ці верстви не в одному «пасли задніх», але хто крім **ворога**, крім московського наймита, бачитиме у них **лише** смішне,

хто з такою злістю їх карикатуризуватиме, хто беззастережно гльорифікуватиме **комуністично настроєну частину** робітництва, навіть по крові здебільшого не українського? Говоримо «частину», бо в песі засуджено тих робітників, які мають в собі щось з мрій Стаканчика*).

Все вказує на те, що і ця песа була задумана «по лінії» тої пропаганди, якої потребувала Москва і тільки Москва.

Чи можна ж її все ж спробувати коментувати інакше?

Це можуть зробити лише ті, які не спроможні зрозуміти її ідеї, які помічають лише окремі речення і з них, подібно Стаканчику, творять самі якийсь паралельний, «голубий» текст, якому й приписують мистецьку вартість.

Роблять же вони це, бо «не розуміють, що творять»! Один з таких «стаканченят» в уже згадуваній статті, для того, щоб дійти до своїх фантастичних «голубих» висновків, мусив почати з того, що настроював читача словами: «відчувається щось трагедійне, що важкою тінню разом з приходом комуні лягло на всій українській землі...» Трактуює він твір як писаний в душі антикомуністичному (не виходячи поза соціальні категорії, хоча мусів би думати націоналістичними) немов для того давав підстави текст М. Куліша! Так напр. він зробив з колишнього містечкового листоноша — поштового урядовця і примусив цього урядовця, всупереч виразному текстові драми, не **ховатися** два роки від революції, тільки... «два роки вивчати Маркса і Леніна». Його мало обходило, що в тексті твору стоїть виразно «Краще б він замурований до віку сидів, як **тепер** книжок большевицьких начитавшись із дому тіка». Він пише, немов Стаканчик «критикує дію революції» (всяка буває «критика»!). Далі те «Стаканченчєня» додумалося до справді «малахіянської ідеї», а саме читаємо: «в божевільному домі **Малахій знаходить те чого шукав. Знаходить обставини потрібні для своїх реформаторських починань**». «Навіть санітарка Оля, бідна переслідувана істота, вірить йому». Що автора статті на честь М. Куліша обходить, що санітарку Олю (згідно з песою)

---

*) Косіор у своїй доповіді на XI зїзді КП(б)У ствердив, що, згідно з даними перепису, відсоток українців з походження серед робітників зріс з 41% до 48%. Отже «гегемонами», **навіть в теорії**, мають бути — чужинці, бо ж тих понад 7 мільйонів москвинів, що осіло на Україні, це ж не поміщики і не урядовці!

«переслідували» тільки її адоратори, а бідною вона була лише постільки-поскільки її покинув якийсь санітар, який вчашав до неї вночі і якого вона любила. А що варта ідея для якої **лише** в божевільні можуть бути «потрібні обставини»?

Справді, прочитавши таке, починаємо шкодувати, що автор такої статті не пошукав і для себе «потрібних обставин»! Там нікого б не дивувало, що він звідкись узяв немов «у публічному домі Малахія визнали наркомом», немов ті наївні, які виставляють цю пропагандову антиукраїнську песу, роблять «велике діло» а не комуністичну пропаганду і завдяки їм «вільне українське слово виривається в світ голосним протестом — кричить, батожить дошкульними словами їдкої сатири!» (Кого? — Не московських большевиків!)

Намішавши так, кажучи словами цієї песи М. Куліша, «гороху з капустою, оливи з мухами» — оголосив цитований коментатор М. Куліша «генієм», а колега цього автора, в тому ж числі «Укр. Трибуни», оповістив «повстання песи» і «епохальним» і «неповторним», а песу — «великою».

Але навіть перекрутивши текст песи і понаписувавши всяких загальників і безпідставних похвал, вони **не дали жодного свого пояснення песи, опертого на тексті**, яке б дозволило її уважати бодай терпимою серед творів **української**, а не уесесерівської літератури.

Без сумніву з погляду інтересів української нації ширення цього твору слід уважати каригідним.

Але мусимо собі поставити питання: чи не розуміємо цього так, як це тут зясоване, **лише ми**, чи не інтерпретуємо її більш ніж суб'єктивно?

Щоб коротко відповісти на це питання, даємо далі кілька уваг прихильників і звеличників М. Куліша, а також большевицької критики.

Багрянний у своєму «Гетсиманському саді» на стор. 163 згадує цей твір так: «в Миколи Куліша в «Народньому Малахіїві» робітників патетично названо «гегемонами». І хоч того епітета вжив **напівбожевільний і анекдотичний «реформатор»** роду людського Нармахнар він же міщанин з села «**Вчорашнього**» — Малахій Стаканчик, якому заскочила клепка за клепку від «голубих мрій» та від **чемного до**

нього ставлення швайцаів «пролетарського Олімпу». Стільки — Багрянний.

Шерех знова пише про М. Куліша таке: «Микола Куліш від етнографічної мельодрами («97», «Комуна в степах») перейшов до національно-української змістом і формою комедії («Мина Мазайло»)»... «Старе поняття України після боїв 1917-20 р. умерло... була усвідомлена його нездійсненість... непоправно ясно зробилось: такої України не може бути. І в образах колективного «просвітянина» в памфлетах Хвильового... в образі дядька Тараса в Кулішевому «Мині Мазайлі» покоління двадцятих років розпрощалося з цією Україною» (МУР, збірник ч. I).

Отже навіть той, хто з «97» робить «невинну» цілком «етнографічну мельодраму», і то мусить визнати, що читачи та глядачі М. Куліша, навіть менше скарикатуризованим «дядьком Тарасом», прощались з тою Україною, яка в 1917-20 роках боролася за самостійність проти Московщини і від якої в інтересі Москви було, щоб відвернулися маси, сказавши: «Її ніколи не може бути».

Ясніше висловилися про твори Куліша советські письменники і критики.

Микола Хвильовий написав, говорячи про М. Куліша: «Вірне наставлення авторове брати під вогонь глузу і злої іронії — ворога».

А ось що писала «Критика» в році 1929: «Ми згодні, що окремі типи «Народнього Малахія» подані цілком правильно. Стаканчик-Малахій є тип ворожої нам людини. Він шукає «голубого соціалізму». Цитата — цілком ясна!

Ще ясніше означено і пояснено кого властиво виставлено на посміховисько в особі Малахія, в тій же «Критиці», але в числі 7-8 за 1929 рік, де на сторінці 136 читаємо: «Малахій є тип виплеканий національно українською буржуазією, є тип-носієй „національної ідеї”».

Однак чи були вдоволені тим твором партія і партійні критики? Ні. Вони хотіли більшого. Вони уважали, що слід ясніше поставити «крапки над і» так, щоб не думаючи й не міркуючи, кожен знав, з кого глузують і за що, та щоб у «ворога» не було ані одної позитивної риси, ані одної здорової думки. Тому, щоб догодити партії, владі й критикам — М. Куліш двічі поправляв і доповнював «Народнього Ма-

лахія». Наслідком переробки він став більш виразно большевицьким твором і ясніше підкреслював позитивну роль большевиків. Тут цікаво відмітити, що в **Нью Йорку** видало чомусь **В-во «Київ»** власне більш виразно комуністичну редакцію цього твору. Це видавництво займається популяризацію творів М. Куліша — отже питання: **З якою метою?**

Щоб зрозуміти до чого зводилися закиди і в якому дусі зроблено переробки та доповнення, наводимо дальший уривок з «Критики».

«Для нас ясно, що в першій редакції «Народнього Малахія» відбився націоналістичний настрій М. Куліша, скерований проти національної політики, що її проводила партія, як про це ми свого часу зазначили... Навіть після того, як додано сцени з робітниками, після того як Малахія протиставлено робітникам, навіть після цього залишилися негативні публіцистичні елементи... Автор «97», «Комуни в степах» останніми роками взагалі не показує своїх драматургічних здібностей... трактування Стаканчика — Малахія... не зовсім таке, що викликало б сміх і доводило б, що це дійсно дивак у цілковитому розумінні цього слова, бо ця напівбожевільна, «малахіяльна» людина дуже часто говорить речі, що їх сподіваєшся почути не від Малахія. Ось чому сцена зустрічі Малахія з робітниками має певною мірою штучний характер. Автор зробив великий крок від старої пєси до редакції нинішньої, але в самій пєсі — відчувається щілина... Куди менший, а все ж розрив чувається в пєсі Куліша «Мина Мазайло»...»

Прочитавши наведені нами слова, не один «західняк», що слабо орієнтується в обставинах життя окупованої України, скаже: нехай навіть в основному згадана пєса ширить большевицькі ідеї, але все ж у ній є і інші елементи, все ж, як видно з наведених слів критики, в ній є і націоналістичні нотки, націоналістичні настрої, які викликали цілу кампанію проти М. Куліша.

На подібні міркування мусимо відповісти слідує:

По перше, в УССР окупанти виховали ряд добровільних (таких, як Копистка та його жінка з «97») агентів-тайняків і цілий культ «громадського стеження» за «правовірністю», а по друге, щоб така акція ліпше йшла — підтримувала влада запеклу ворожнечу між гуртками письменників, що

боролися за «монополь» і ті «блага», які були з тим сполучені. До чого це вело — можемо побачити з таких слів, які наводимо з «Критики» за 1932 р., ст. 29.

«Тов. Корнійчук — здібний пролетарський письменник, написав відомі пєси «Штурм», «Кам'яний Острів», активно працює в кіні, борячися на цьому терені з ворожими теоріями. Але т. Корнійчук не поділяє теорії що-до передчасного злиття — і ось він **«правий опортуніст»**. Чи не ясно, що у цьому разі **причини наліплювання такого ярлика** були не в принципових засадах, а в групових? **Покривання помилок «своїх» й одверта дискредитація «не своїх» — ось гнила ситема критики...** Копиця має досить помилок, щоб йому нашивати те, чого не робив. Помилкова стаття Копиці, де він називає групу письменників, що пішла з «Молодняка» до «Пролітфронту» «трубадурами контрреволюції»... Товариші «критики» — **дозвольте нам не дозволити вам цькувати окремих комсомольських письменників та критиків із групових інтересів**».

Наведений уривок виявляє яку **величезну помилку** роблять ті «західняки», які, довідавшись про «цькування», (так і сказано в наведеній статті!), того чи іншого письменника (особливо якщо пізніше того письменника заслано), уважають те «цькування» узасадненим, а «критичні» закиди — правдою!

Це йде тим легше, що є серед нас людці, які охоче наводять (зовсім в інших цілях) таке оскарження, а... дипломатично не наводять доказів!

Ми знаємо, що серед оскаржень, вживаних для того, щоб підкопатись під письменника, що є чистої води комуністом-москвофілом, дуже охоче вживається оскарження в націоналізмі. Коли ми тут не знаємо і не маємо ясної дефініції, що таке є «націоналізм», то що вже казати про таких обвинувачів! В уяві советського критика і федераліст прихильний Московщині — Єфремов, і федераліст — М. Грушевський — були «націоналістами».

Нарешті треба рішуче підкреслити, що цитовані нами закиди взяті навмисне нами зі статті написаної вже за тих часів, коли згадані твори М. Куліша зробили своє і ставали, з огляду на нові напрямні московської політики, шкідливим анахронізмом.

Не раз «націоналізмом» зветься в У.С.С.Р. такі речі, які ніколи нічого спільного з націоналізмом не мали. Напр., «Критика» ч. I-II за 1932 рік, та сама, що вже звала «Народнього Малахія» і «Мазайла»... «троцькістсько-націоналістичною контрабандою», інкримінує «націоналізм» пізніше засудженому Епіку за такі слова його твору: «За такі ноги дівочі Україна не раз терпіла... тяжкий ясир, а за очі і м'який голос, що його мала Васса Полуботок, Україна справді мала право пишатися своїми доньками».

Стосуючи такі критерії визначення укр. націоналізму можна легко завзятого шовініста і ворога українського народу — А. Пушкіна (написав, немов до красуні — «Марії» Кучубей «найкращих женихів шле Україна і Росія») — оголосити також... «українським націоналістом»!

З огляду на сказане ми не можемо брати поважно жодних оскаржень в «націоналізмі» з боку московських «підбрехачів» окупованої України, а свій осуд мусимо робити на підставі уважного прочитання й проаналізовання тексту того чи іншого твору. Наводили ж ми голос тої критики лише для того, щоб показати, що навіть вона свого часу (1929-30) не відважилася побачити в «Народньому Малахю» нічого іншого крім злої сатири на ворогів комуністичної влади.

Тимчасом М. Куліш береться за писання слідуєчої пєси — «Мина Мазайло», яка виходить в 1929 році.

III. «МИНА МАЗАЙЛО»

Для зрозуміння «Мини Мазайла» мусимо навести де-які цитати, що з'ясовують ту лінію, яку мала комуністична партія, за часів її писання у справі українізації та взагалі українській.

Отже Косіор, на XI зїзді (1930 р.) партії, сказав таке: **«Величезних успіхів*)** на фронті національного культурного будівництва **партія** досягла... проводячи непримиренну боротьбу на **два фронти** — з великодержавним шовінізмом і українським націоналізмом... Треба відзначити, що останніми роками маємо помітне зростання укр. націоналізму...» Далі, звичайно, подавав Косіор підсумки в боротьбі з націоналізмом українським, а закінчив знова **декларативним** заповідженням боротьби також і з московським націоналізмом. Ось ці слова: «Чи зміняється в зв'язку з безперервним зростанням укр. націоналізму постава питань про боротьбу з великодержавним шовінізмом? **Ленін учив нас, що не можна боротися з місцевим шовінізмом, не борючися з шовінізмом... «великодержавним!»**

В тому ж 1930 році на зїзді 27 червня так пояснив Сталін, що слід розуміти під «великодержавним шовінізмом»: «Суть ухилу до великоруського шовінізму полягає в прагненні обійти національні відмінності мови, культури, побуту і в прагненні підготувати ліквідацію національних республік і областей, в прагненні підірвати принцип національної рівноправності і **розвінчати** політику партії щодо націоналізації апарату, національної преси, школи і інших державних і громадських організацій».

Песа «Мина Мазайло» й була написана в душі тої «основної лінії» політики, яка ще була «законом» у 1930 році! Вона, як побачимо, веде «боротьбу на два фронти», спрямовуючи головну увагу на боротьбу з «українським націоналізмом», і побороюючи всякі спроби «розвінчати політику партії» в справі національній.

«Мина Мазайло» це комедія, якої «герой», імям котрого вона названа, службовець «Донвугілля», переживає «драму», борючися з настиском певної відміни... «просвітян-

*) Самозрозуміло в розумінні московському.

ства» у формі «большевицької українізації» та атмосфери з нею пов'язаної.

Зведення цілої справи до самої «боротьби за українську мову» було шкідливим «просвітянством» і на окупованій Україні, і для еміграції, але ця боротьба й аргументація не зважаючи на свою ворожу нам ідею, будили серед наших «просвітян» атавістичні переживання і спогади. В цьому причина успіху песи серед українців поза окупованими територіями, але зрештою наше твердження стане ясніше, коли ми вернемося до самої песи.

«Мина Мазайло» є за Кулішем просто «обмосковлений малорос» з причин психологічно-соціальних ворожий комунізму, що під тиском «українізаційних» заходів влади і двох «просвітян» намагається, за законом реакції, тим скорше і повнійше денаціоналізуватися, стати москвином і навіть змінити своє прізвище.

На нього намагаються вплинути з одного боку, брат Тарас (просвітянин, згідно з задумом автора, хоча він має також символізувати взагалі український рух ворожий комунізму), а з другого — син Мокій (якого Куліш, очевидно, не уважає за просвітянина, тільки — за хворого на «націоналізм», але який в дійсності є таким же, лише «червоним», просвітянином).

Родина міщанська, типові півінтелігенти. Кінчиться комедія М. Куліша усуненням з посади за опір українізації Мيني Мазайла і апотеозом Комсомолу. Це так би мовити — «схема». Але «Мина Мазайло» мав ряд побічних завдань, які не менше важливі за обхоплені схемою.

Змісту «Мина Мазайло» не буду переказувати докладно, бо ті хто цікавився творами М. Куліша, певно й так його знають. Обмежуся лише до нагадання того змісту. Зміст такий: урядовець фірми «Донвугілля» не тільки не хоче «українізуватися», але й ще хоче змінити своє прізвище на московське, уважаючи, що воно, не зважаючи на вживану ним московську мову, все виявляло його «малоросійське» походження.

Син Мيني Мазайла — Мокій є завзятим прихильником комуністів і він же дуже любить українську мову, яка властиво в його уяві **вичерпує** українську справу. Однак за

песою Куліша ця любов до української мови є у нього де-що перебільшена і набирає карикатурних рис.

Цей Мокій є, сказати по сучасному, хворий на «хвильовизм», розуміючи це слово так, як його розуміли в 1934 році і пізніше. Справу зміни прізвища мають обговорити, стягнувши рідню, бо батько хоче, а син — ні, та й треба вибрати прізвище. Довкола цієї справи починається боротьба.

Приїздить «дядько Тарас з Києва» (не випадково він з Києва і зветься — «Тарасом»), який або проти зміни прізвища, або коли вже міняти — так хоче на українське історичне. Між Мокієм і дядьком Тарасом відбуваються «словесні турніри». Мокій є втіленням комуністичного «українства», це б то тих, хто хоче бачити Україну такою, якою вона була в тих роках, це б то залежною від Московщини. Дядько Тарас є втілення тих українських діячів і патріотів, які всім серцем за УЦРаду, за Директорію, за Петлюру. Його й віддає власне М. Куліш на глум салі, висміюючи в його особі «український, дрібно-буржуазний націоналізм». Мокій займає, на думку автора **майже** правильну лінію, але це цілком. Тьотя Мотя з Курська і баронова Козіно — репрезентують, кажучи «советською мовою» — «великодержавний шовінізм», ворожий усьому українському, але... виразно поорієнтований на московську **монархічну** владу, тим самим «удар» по ньому — не є ударом по реальному ворогу, по Пятакових чи Постишевих. Між ними і дядьком Тарасом виникають палкі суперечки і дядько Тарас трактує їх як **ворогів**. Однак, коли приходиться до остаточного змагання на зборах родини — дядько Тарас, який під оглядом національних поглядів, особливо в цій справі, мав би стояти ближче до Мокія, що також почуває себе українцем і стоїть «за українізацію», з **мотивів соціальних**, борючися проти комунізму Мокія, власне зраджує Україну, бо входить у спілку з «московською реакцією» і допомагає їй перемогти. На цьому його роля скінчена, і він мусить відійти. Мокій таким чином програв завдяки зраді («з клясових мотивів») дядька Тараса! Але **остаточна перемога** лишається за **комуністичною** партією, яка **єдина** за песою, має «правильну» лінію, і та партія карає Мину Мазайла за спротив українізації, усунувши його з посади. Мокія ж беруть під свою опіку **комсомольці**, щоб

врятувати його і вилікувати від де-яких ухилів. Як впливає з песи — правильний шлях знає лише партія та керіваний нею комсомол.

Такий зміст песи, в якій вправді є виставлені на сміх і московські націоналісти, але... але ті «шовіністи» є **виховані старим ладом прихильники «старого режиму»!** Дуже поширеного і тепер, і тоді московського націонал-комуніста, звичайно, в песі не виведено, так немов би його не зустрічалося, хоча боротися доводилося власне з ним. Таким чином песа в цілому «по просвітянському» зводить українське питання до... мови, якою говориться і **перекопує глядача, немов це питання блискуче розв'язала московська комуністична партія України.** Висміяні в ній лише вороги комуністичної Московщини.

В такому вигляді песа з нашого погляду мала дуже сумнівну «актуальність» там де була написана, а вже цілковитим безглуздим анахронізмом є серед нас, де дивитися цю песу будуть лише люди, які знають свою мову і які не мають нічого спільного з «тьотею Мотею», та її, чи Мина Мазайла, поглядами.

З чого глузує в першу чергу М. Куліш в особі Тараса? З ідеї «вічної нації», хоч і в навмисне скарикатуризованій формі (безнастанне шукання родового чи кровного зв'язку з предками чи то козаками запорожськими, яких визначніші призвища дядько Тарас знає, чи то з гетьманами, яким він хоче хоч зовнішньо призвищем уподібнитись). Далі глузує автор з симпатії Тараса до УНР, з історизму (докази окремішності української мови в минулому), з його нахилу до пуризму в мові (комод — «одіжник»), до «придування» українських слів.

Звичайно наші ширителі ідеї Куліша **навмисне неправильно** коментують і це місце для того, звичайно, фальшуючи зміст. Так, напр., Голубенко, який нині виступає з титулом «професора», писав таке: «Для попередніх поколінь Україна — це насамперед село. Дядько Тарас у песі Куліша «Мина Мазайло» надто радіє коли почув старі козацькі призвища Дорошенка і Сагайдачного і як він прикро розчарується, почувши, що цей Дорошенко і Сагайдачний є **робітники-металісти** і працюють на великому машино-будівельному заводі. В уяві дядька Тараса це ніяк не вяжеться. Для нього **робітник це щось не українське**».

Тимчасом навіть якщо хтось і думав так — то в даному випадку в песі не було про це мови і немає навіть натяку на «розчаровання» тим, що нащадки запорожців—робітниками.

Звичайно наведена вигадка Голубенка мала на меті ске-рувати увагу читачів у невластивий бік, щоб вони не помітили, куди властиво ціляє М. Куліш.

Ось як виглядає уривок, про який мова, в песі М. Куліша:

Дядько Мокія — Тарас, мешканець Києва, знайомиться між іншим з комсомольцем Тертикою:

«Вибачте: Ви часом не з тих Тертик, що Максим Тертика...

Тертика: Батько мій Максим...

Дядько Тарас: ... був на Запоріжжі курінним отаманом...

Тертика: — І тепер на Запоріжжі, та тільки він робітник-металіст і отаманом не був...

Тарас: **Та ні...** Курінним отаманом Переяславського славного війська запоріжського низового **на початку XVII століття!**

Тертика: **Не знаю.**

Тарас: **Дуже жаль»...**

Отже при чому тут всі теревені про «село» і «робітників» коли тут мова про звязок з минулим, «національну свідомість», про те, чого не розуміють «безбатьченки», виховані в «колгоспних яслах»! Дядько Тарас виразно говорить про початок XVII віку і висловлює «жаль» з приводу **незнання** своїх предків.

Що ж до «Дорошенка» то Тарас по асоціації з гетьманом Дорошенком пропонував прізвище «Мазайленко», **решта — фантазія пана Голубенка.**

Як бачимо, поруч з тенденцією представити в особі скарикатуризованого дядька Тараса тих, що підтримували українську національну владу та її боротьбу з чужинцями, і висміяти їх як щось архаїчного, не життєвого, мусимо відмітити намір «здемаскувати клясову суть» т. зв. «українства», яка виявляється згідно з пропагандовими твердженнями москвинів-комуністів у тому, що дядько Тарас, побоючися натиску комунізму, персоніфікованого в особах комсо-

мольців, іде на спілку з московською «білою контрреволюцією», персоніфікованою в особі «Тьоті», і в результаті зраджує все, що він сам боронив, стаючи іграшкою в її руках («Я ще вам не потрібний?»).

Треба нагадати, що оскаржування «українців» у співпраці «з білою котрреволюцією» було **найповажнішим атутом** (козирем) червоної прапаганди, який одночасно прищеплював свідомість фальшивості і нещирості всіх національних гасел.

Оскільки припустити, що песа М. Куліша впливала на безкритичних глядачів, остільки треба також припустити, що це «ударне» московське завдання вона виконала і прищепила усім тим, кого «обробляли» червоні москвини: а) **шкідливе для нас** уявлення про істоту московсько-української боротьби 1917—21 рр., концентруючи увагу на «клясовому» моменті; і б) **компромітувала** в очах мас ту боротьбу, роблячи з її учасників комічне знаряддя «клясового ворога» і ліквідуючи таким чином можливість повстання героїчних мітів і легенд.

Правильність і об'єктивність нашого твердження доводять вже цитовані слова Шереха в збірні. МУР-у (черга I) де він намагається у формі наче б то літературно-критичної статті осягнути ту ж мету, що й М. Куліш, прищепити нам ту ж вигадку і так **поховати** ідею суверенної України, перед тим її **викрививши** і скарікатурувавши: «Старе поняття України (!?) після боїв 1917—20 рр. умерло... була усвідомлена його нездійсненність. Це був образ світлого селянського раю, вільної без холопа і пана громади завітчаних хуторів... **В образах... дядька Тараса в Кулішовому «Мині Мазайлі» покоління 20 років розпрощалося з цією Україною** — писав Шерех.

Що ж висував М. Куліш **на місце** «дядька Тараса»? Тільки і лише «червоне» українофільство» і «просвітянство», не лише, як основну ідею, але й персоніфіковане в особі майбутнього **комсомольця** Мокія Мазайла, а навіть — і **комсомола**.

У чому ж міститься вся «українськість» Мокія Мазайли? У смішному, надмірному захопленні «милозвучною» мовою (зрештою **також висміяному** на тлі прогулянок з Улею; або «Побачу ото неправильно написану афішу, вівіску, або таб-

лицю — і досади тобі на цілий день. А які жахливі афіші і трапляються, як перекручують українську мову...»), у такому ж смішному захопленню «демократичним» призвищем («Мазайло-Квач, Улю! Це ж таке оригінальне, демократичне, живе призвище!»), етнографією й антропологією (оглядини Улі з антропологічною книжкою в руках) і нарешті — нахилом до того ж пуризму, що й у дядька Тараса («потяг іде третьою швидкістю, а треба — поїзд третім погоном їде»).

Отже всі підставові захоплення українофілів є втілені у цьому Мокію і висміяні. Чого ж бракує? — Бракує: 1) звязку з минулим, яке для цього «безбатьченка» взагалі не існує (як не існувало воно й для Драгоманова), і 2) бракує навіть тих натяків на розуміння істоти національних взаємин, які вже, за М. Кулішем, починали кільчитися в голові дядька Тараса, коли у відповідь на демагогічне, типове Любченко-Шерехівське обвинувачення в тому, що Україна «дядьків Тарасів» є «просяно-пшенична», це б то хліборобсько-селянська, та на заяву, що комсомольці будуть її «з заліза кувати, зі сталі стругати», дядько Тарас влучно відризує: «З якої? Ви ж свою «югосталь» оддали» — для Мокія така думка цілком чужа, для нього це тільки: **«шовінізм»!**

Таким чином цей «червоний українофіл» є лише кроком **взад** навіть у порівнанні з дядьком Тарасом, і коли він «порував сокирою» подаровану сестрою вишивану сорочку і штани, то не тому, що він був «вищим типом українофіла», лише тому певно, що уважав їх за «шовінізм» і «націоналізм» (на це вказують Мокієві вигуки «вузьколюбий націоналізм»! У суперечці з дядьком Тарасом за стрічку.).

Отже Мокій «боровся» лише за частину тих другорядних **прикмет**, за які боролися й українофіли, забуваючи, що істотним є щось інше, те, чого доторкнувся лише дядько Тарас і чого, не зрозумівши, відпекався Мокій вигуком **«Шовінізм»!**

Для старих українофілів все поза другорядними прикметами було «шовінізмом», а для Мокія ще й частина тих другорядних прикмет.

Що ж, яку ідею пропагує М. Куліш своєю песою, що він **хоче вдягти в одяг українського слова?**

Глибоку віру в московську партію*), в московську політичну ідею і пошану до їхньої «мудрої» політики!

При цій нагоді не вживає автор слова Москва і московський, але хіба славословія і захоплення «білим царем», «православним царством» старих українофілів від того, що не вживалося при тому слово «руській», було менш москвофільським?

Вже в першому реченні зустрічаємо специфічний вираз «укрмова», а далі «українізатори» (це про комуністичну партію, на дві третини московську). «Партія пише, пише — візьміться, хлоп'ята, за українську культуру, не бузіть з мовою, а ти що?» «А наші пролетарські органи і в першу чергу голова наша — партія, передбачають і докладно знають що вийде» (добрі наслідки українізації), «Серіозно. По большевицько-українському». «Радянській владі не вірите? Партії?», «Партійці і українці укромовою балакають!» «З чудесної гори ССРСР її буде далеко чути . . . по всіх світах буде чути».

Це останнє речення із зацитованого нами є виразною гльорифікацією не УССР, тільки СССР, імперії, що позбавляє можливості підозрювати наявність наївного, неусвідомленого москвофільства. Це відверта пропаганда ідеї «спільної батьківщини».

Таким чином гльорифікується лінія партії в справі української мови, фактично подиктована Москвою. Більше того, наприкінці саме та партія, організована і керована окупантами України, виступає в песі у подібній ролі, як і московський губернатор у «Козир-Дівці» Квітки-Основ'яненка! З часопису відчитує Губа постанову про усунення з посади Мина Мазайло за опір чинений українізації.

Підсумовуючи сказане, провідну ідею можна висловити нераз цитованою фразою В. Затонського «Хто за українське слово розстрілював, от хто збудував Україну».

Чи треба казати, що ми при всій своїй любові до парадоксів не можемо погодитися на такий глум над правдою?

Для того отже, щоб «підтримати» українську мову, «підтримати» урядову «українізацію» тою українською мовою, скріплено силу авторитету ворожої окупаційної влади, віру

---

*) Згідно зі статутом К.П.(б)У. є лише провінційною філією Р.К.П.

в її добрі наміри, авторитет ворожої ідеї, а одночасно в особі дядька Тараса взято на глум навмисно спростачену ідею українського визвольного руху.

Дядько Тарас за песою пішов практично на службу московському «білому» націоналізмові, щоб так узасаднити тезу про «тісну співпрацю жовто-блакитної контрреволюції з білогвардейцями», і через те мусить по волі автора багато разів, у всіх відмінках, стверджувати, що є дурнем, щоб добре те затамили глядачі.

Та не треба думати, що М. Куліш надто захоплювався **навіть комуністичним** «українізаторством». Цілком ні! Це було б противне лінії партії, партії московської.

Не комічні персонажі у нього — це просто комсомольці, ті комсомольці, котрі **не захоплюються**, (так як Мокій!) ані питанням мови, ані питанням призвища. Вони властиво вказують глядачам «правильну» лінію, а ненормальне захоплення Мокія «українізацією», українською мовою пояснюють вибачливо тим, що українізація не перевелася як слід і саме **недбалість** у цій справі викликає такі хворобливі прояви «неізжитаво» національного почування. Те, що Мокій вивчає мову «щоб придалася на нове будування», — додамо... **чужого будинку**, який має бути в'язницею для українців — не міняє відношення комсомольців (**поблажливо-глузливого**) до Мокієвого захоплення мовою.

Ось їхня лінія: «До того ж і **темка**: зміна призвища. Та хай собі міняють хоч на Аристотелів, **нам що...**» «Він то захоплюється мовою, боліе... Хлопцеві **треба допомогти**.

Хлопця треба **витягти**» (з міщанського кола зацікавлення)...

«Ми переконані... що кожний член великої всесвітньої трудової Комуни замість призвища матиме свого нумера і все». «Ми прийшли **врятувати тебе** од міщанської стихії... **Блище до комсомолу. Держися комсомолу. Держи руля на комсомол!**»

Ми знаємо, що, як каже приказка, «панська ласка швидким конем їздить», швидко минає і тому, коли в 1934 році М. Куліша як і Троцького чи Берію, зроблено «ворогом народу» та ув'язнено — почалася нагінка на його твори, що стали вже зайві, а то й шкідливі на новому етапі політики окупантів. Тоді советські критики почали «пришивати» йому найфантастичніші злочини на полі літератури, знаючи, що

ніхто не відважиться їм заперечувати. Щойно в 1935 році додумалися ті критики, всупереч виразному тексту, оскаржити М. Куліша також в тому, ніби він цілево представив комсомол у неправдивому й компромітуючому наświetленню і змусив зараженого «зоологічним націоналізмом» Мокія ще за те нагородити комсомольським квітком! Тимчасом, як ми вже ствердили, брехуни з «Правди», а за ними й «хвильовистські» їхні підголоски на Заході, спритно промовчали про те, що в песі говориться не про нагороду, а тільки навпаки — стверджується, що **Мокій зійшов на фальшивий шлях** і комсомольці, ствердивши це, приймають його до свого гуртку, виразно зазначаючи, що роблять це з метою **«допомогти» йому і «врятувати від міщанської стихії»**. Шлях має вказати комсомол.

Оце і є вся «ідея» цього, глибоко на зверх українофільського, а в істоті речі пропагандово-комуністичного твору.

Лише завдяки «просвітянству» та «українофільству», яке ще не добите жило, а подекуди и живе, в душах західніх українців та еміграції, наступило таке «звуження свідомости», що вдалося певним чинникам спопуляризувати цей твір Миколи Куліша.

Під оглядом чисто мистецьким це є річ неглибока, виявлює пересічний хист її автора і плебейський гумор, від якого тхне дьохтьом (напр. те призвище, про змінювання якого за царя розповідає Тарас).

Спостережливості очевидно відмовити авторові не можна, як рівнож знання психології «гальорки», на яку головню обчислений не тільки сам твір, але й кінець з «балетом» у стилі Офенбахівської оперетки.

Московсько-большевицька критика уважала Мину Мазайла за твір значно кращий, з погляду ідеологічного від «Народнього Малахія», але і він мав «другу редакцію». Критика (большевицька), звичайно хвалила песу за цинічний глум над українськими патріотами в особі «дядька Тараса», але **невиведеному в песі московському комуністові** неподобалося (хоча це й відповідало партійним ухвалям) навіть те, що автор глузує з «контрреволюційного великодержавного шовінізму», тому він старанно вишукував у ній «ідеологічні» хиби. Та це зробити було не легко! Відомий нам Андрій Хвиля в 4 книжці «Критики» за 1930 рік писав тому таке:

«Чи можна закинути М. Кулішеві, що він у «Мині Мазайлі» пропагує український націоналізм?» і тут же на це відповідає: **«Ні, цього не можна закинути М. Кулішеві»** (ст. 23). Закидається далі лише те, що, на думку А. Хвилі, ще замало підкреслені усі додатні прикмети большевицької національної політики. Читаємо далі такі закиди: «але чому комсомольці встряють у ці родинні змагання поміж дядьком Тарасом з Києва і тьотью Мотею з Курська? . . . автор повинен був показати великий класовий конфлікт поміж тьотями Мотями, дядьками Тарасами, Минами Мазайлами і тією пролетарською лінією, що її проводить партія.» Так писав уже в 1930 році про «Мину Мазайла» А. Хвиля, затятий ворог «хвильовизму», автор брошури «Від ухилу в прірву».

Інакше про неї висловився Йона Шевченко в своїх критичних нарисах про театр, друкованих в 1929 році у тій же «Критиці», це б то, безпосередньо після появи пєси. Отже тоді писала «Критика» (ч. 6, стор. 111) таке:

«В «Мині Мазайлі» зацентровано й викрито сутичку двох войовничих націоналізмів. Цим «Мазайло» переростає рямці «української» пєси, художньо трактуючи теорію «боротьби двох культур», як вона реалізувалася в певних конкретних обставинах в класовому змісті. Руське і зрусифіковане міщанство і чиновництво **ще миколаївської фірми** — перейняте тупим призи́рством до української культури, як до «нижчої», «мужичої». «Українізація — це спосіб зробити з мене провінціяла, другорядного службовця і не дати мені ходу на вищі посади» — каже Мина Мазайло. З другого боку — незадоволений з соціальної політики пролетаріяту **вістун і виразник прагнень українського куркуля** — **представник застарілого націоналізму етнографічного** — «українізація» за Тарасом Мазайлом — це «спосіб виявити всіх нас українців, а тоді знищити разом, щоб і духу не було.»

«Автор — незвичайно сильний у моментах **висміяння шовінізму та націоналістичної тупости й короткозорости . . .** слабкіша в нього «конструктивна» ділянка пєси де діють позитивні персонажі. Правда, Мокія Мазайла — постать дуже барвисту, але, як уже сказано, подвійну, показав автор в **інтересній еволюції його світогляду: від гіпертрофії українських фольклорних захоплень** **приходить він, під впливом комсомольців до визнання примату інтернаціональної**

культури і сам потім вступає в ЛКС... Повні глибокого соціального змісту постаті, як Мина, Мокій, тьотя Мотя й Дядько Тарас, що підносяться до значення **символів** нашої доби, стоять поруч з майстерними, правда, але тільки звичайного побутового масштабу фігурами, як Рина, Уля, Мазайлиха. Дію пєси розгорнено навколо дуже незначного епізоду: чинуша з радянської установи Мазайло, його дружина й дочка мучаться своїм призвищем, на їхню думку грубим і вульгарним. Навколо такої події, як зміна «поганого» призвища на «красиве» («Мазенін»), і розгорнено сатиричну інтригу пєси, всі її ситуації й переходи. Скільки вдалося перевірити «Мину Мазайлу» на публиці, оця легко-анекдотична фабула є одна з причин того, що публіка, яка не добирає «тонкощів» пєси, **не з таким уже значним інтересом слухає й дивиться їй***)... «Мина Мазайло» є значний крок уперед, порівняно до «Народнього Малахія»: там були досить таки порізнені «картини» — тут уже успішне змагання до форм нової комедії... Кажемо «устоявся», бо все ж «Мина Мазайло» не зовсім «устоявся», комедія ця занадто багатослівна... цих слів усе ж занадто багато — вони заливають своїм широким потоком усю пєсу — вона видається дуже розтягнуною. На «Мазайлі» знати найкращі впливи світової драматургії (порівняти Молеровського Жолдена й Мину); **проте Куліш іще не вповні опанував майстерство писання пєс для театру**».

Так розцінювала «Мину Мазайла» критика окупованої України і так її розуміла і та критика і автор і глядачі.

Згідно з об'єктивним свідченням останнього, безперечно прихильного М. Кулішеві критика, Куліш є спеціалістом у висміюванню «шовінізму та націоналістичної тупости і короткозорости», а не соціалістичної чи комуністичної і представляє зноваж тупими і короткозорими аж ніяк не комуністів! Те, що вихованці Москви **всякий**, навіть найневинніший, прояв **національного** сентименту оголошують «шовінізмом» і «націоналізмом» не тільки не міняє справи, а ще й **поглиблює** антиукраїнський характер творів Куліша і доводить, що він у дійсности висміював навіть не націоналізм, а

---

*) Цікаві ці слова **прихильного** до Куліша критика, який ними **заперечує** вигаді наших «хвильовистів» про надзвичайне захоплення тої публіки.

національні почування і людей, що такі почування мали, бажаючи ті почування у догоду москвинам вижертити, Знищити або змусити ховати в собі як щось смішне. Для цього й шаржував та карикатуризував злобно і безглуздо Куліш усіх українців, що для них національне, «свое» ще не втратило свого чару. Той же критик, як ми бачили, підкреслив «прозоріння» Мокія під впливом комсомолу і перехід до визнання примату чужої «інтернаціональної» культури і вступлення його до комсомолу. Такий шлях вказував Куліш своїм глядачам «на родині» і такий же шлях хочуть вказати пропагатори творів М. Куліша його творами, не зважаючи на ведення такої пропаганди у власному імені.

В дискусії з приводу «М. Мазайла» брали участь багато органів преси, між ними «Життя і Революція» (ч. VI, 1929 рік). В «Ж. і Р.» боронив цю песу Яків Савченко, відкидаючи всі закиди ідеологічного характеру — як з большевицького погляду цілком безпідставні. Між іншим, в його статті, читаємо: «Остання постава сезону — «Мина Мазайло» — зустріла гостру критику від харківської (на поставу її в «Березолі») і київської преси. Закиди песі аж надто тяжкі: не драматургічний твір, а фельетон; матеріал не сучасний, неправдоподібний, анекдотичний; ідеологічно небезпечна піеса, що непоправно трактує проблему національної політики то-що.

Рецензент «Вечернево Кієва» . . . догледів у тому, що один з персонажів підкреслив спорідненість де-яких українських слів з німецькими — «орієнтацію на Європу». Інші в песі відшукали «теорію боротьби двох мов, двох культур». Аргументація закидів іде від таких міркувань: неймовірно, щоб головний персонаж песи Мина Мазайло, саме тепер брався до «саморусифікації» і т. д. («Життя і революція», кн. VI, ст. 133, 1929 рік) Савченко доводить, що політичні закиди цілковито безпідставні.

Критики У.С.С.Р. розглядали її цілком слушно як песу, що пропагує большевицьку і тільки большевицьку політику. Що вони ще бачили в ній і хиби мистецького характеру — то це не доводить нічого, бо такі хиби в ній є. Що вони хотіли в ній мати майже саму пропаганду за большевицьку лінію партії, а на першому місці мельодраматичних героїв-комуністів — це так! Їх не обходило, що в сатирах і комедіях

таких героїв не виводять. В атмосфері істеричних гимнів на честь окупантської влади, Сталіна і комуністів — комедією не легко було догодити. Але якщо в ній навіть справді є не 250% похвали на честь «мудрої політики партії», а лиш 80%, тих 80% на думку критиків з окупованої України є каригідно мало, але на нашу думку то знова і 10% уділених на вихвалювання большевицької політики є каригідно багато! Адже ж нині йде справа про ширення цих пес серед нас, на Заході.

Що нам може дати ця песа? Висміювання тих москвинів, що уважали українську мову «мужичою», і «малоросіянізма» — так це ж вже є таке заяложене, таке старе і таке неактуальне в наших умовах, що тільки задля того не варто було б поширювати цієї песи **навіть коли б вона не мала величезних прогріхів**: коли б не ширила шкідливі, ворожі ідеї. А тимчасом вона ширить їх, виставляючи з одного боку, на глум ту українську масу, яка була основою і підпорою національного відродження в дореволюційному періоді і за УЦРади, а з другого, роблячи широку рекляму большевицькій «українізації» й прициплює уесесерівський патріотизм. Тимчасом «українізація» була лише **тактичним засобом** Московщини, метою якого було: 1) відтягнути увагу інтелігенції і мас від ліквідації формальної автономії України, яка саме тоді переводилася, і 2) за допомогою творів таких авторів, як М. Куліш — влізти в українську душу, і як казав Шевченко «гадюк напустити».

Що українізація була лише тактичне потягнення доводить також те, що «українізація» носила чисто «літературний» характер і не охоплювала навіть культурного сектора і то в його найважливішій частині. Твори мистецтва читають не всі, а практичні підручники, самоучники з ріжних ділянок праці і теоретичні праці охоплюють в сумі усіх.

Тимчасом у період від 1923 до 1929 року було на Україні видано на ці теми книжок:

Виробничі питання

	Кількість виданих назв	
	московск. мов.	укр. мов.
	назв	назв

Гірництво, нафта, сіль, металургія, цукроварство і т. п.	250	12
Кам'яновугільна промисловість	9	1

Металургійна промисловість	32	—
Харчова промисловість	36	2
Залізнична справа	70	1
Сільське будівництво	33	1

Так в дійсності виглядала «українізація» в «пролетарській» державі!

І ось цю правду закривають від загалу саме песи подібні до «Мина Мазайла» і тим серед української більш-менш національно настроєної маси з окрема серед нової еміграції роблять користну для Московщини роботу, одночасно ще захвалюючи комуністичну партію та комсомол!

IV. «ПАТЕТИЧНА СОНАТА»

У 1929 році починає активізуватися за межами московської окупації інший рід українського націоналізму, а орган справжнього українського націоналізму і його теоретик Донцов ще раніше викликав ряд «ухилів» серед української інтелігенції поневоленої москвинами України, з-окрема виступи М. Хвильового підчас «літер. дискусії».

Вже на X зїзді партії Каганович бив на сполох, стверджуючи, що «поруч радянської культури **росте буржуазна українська культура, зокрема серед буржуазних українських верств закордоном**».

У звязку з цим окупантська преса починає кричати про небезпеку **нового типу** українського націоналізму.

Усі розглянуті досі песи М. Куліша були «націоналізм» (а властиво — національний, а не націоналістичний рух!) український, культурницький, або невиразно — соціалістичний. Тимчасом партія потребує творів скерованих проти **нового** ворога.

В звязку з цим в «Критиці» ч. 6 за 1929 рік, ст. 112 читаємо про песи М. Куліша таке:

«Відтворюючи конкретне розташовання сил, «боротьбу двох культур», що відбувається в середовищі буржуазії*), автор виводить носія лише застарілого націоналізму, архаїчного, змазуючи ще один тип українського націоналізму, що в дійсности має досить помітне місце — націоналізму «модерного», «європейського»... Відсутність яскраво окресленого носія «модерного» українського націоналізму з його політично-культурними тенденціями і є основна ідеологічна хиба песи».

Так було сформульовано головний закид і поставлено ясно вимогу заатакувати і скомпромітувати модерний український націоналізм! Цю вимогу було висунуто в червні 1929 року.

---

*) Додамо: так немов би вона не «відбувалася» також у пролетарському середовищу!

Куліш боронився від цього закиду в пресі, **покликаючися** на свого «Народнього Малахія», але йому в 7—8 числі дано було відповідь і **ще раз повторене те ж домагання**.

Як знаємо, в 1930 році появилася «Патетична соната»...

Таким чином коментарі зайві, і кожному ясно, **яке «соціальноне замовлення»** виконував М. Куліш, пишучи її, та яку мету мав М. Куліш.

Однак спосіб, яким М. Куліш хотів у ній **скомпромітувати** модерний український націоналізм, не новий і не М. Куліш його винайшов.

Ось ця «ідея», якою компромітовано укр. нац. рух ще за царату, висловлена в тій формі, в якій вона була висловлена в тій же «Критиці» ч. 5 1929 року на стор. 61: «Центральна Рада — повія, що злигалася з російською білогвардейщиною для спільної боротьби проти пролетарської революції». За царату — звичайно оскаржувано у зв'язках з Австрією — **тодішнім ворогом Московщини**.

А тепер переходимо до «Патетичної Сонати».

Пропагатори Куліша притягають увагу до дрібничок в його песах, а у «Патетичній Сонаті» до **фраз**, цілковито не спиняючися на головному, на **провідних ідеях твору!**

Глядачу, як ми вже казали, важко було асоціювати тип старого «просвітянина-українофіла», людину типу Старицького-Садовського чи навіть Нечуя, з тими людьми, що організували відділи «Січових Стрільців», «Чорних Гайдамаків» і з тими, що керували боротьбою в Холодному Яру й творили Українські Центральні Повстанчі Комітети і де-коли самі поблажливо посміювались з де-яких архаїчних поглядів «дядька Тараса». Коротко, бракувало на сцені **засуджених** прилюдно сучасних, **справжніх ворогів Москви**, а не тих, котрі вже «здані до архіву».

Це все доводило, що «куля» Кулішевого глуму справді влучила властиво в порожнечу, і **треба було думати про «новий постріл»**.

Саме «Патетична Соната», й мала виправити попередню помилку та поставити на ешафот справжнього, живого ворога — стихійний український націоналізм, очолений українською націоналістичною інтелігенцією, з її **«політично-культурними тенденціями»**, потрактований навмисне виразно, як

рух з виразним «клясовим» і, звичайно, «дрібнобуржуазним» обличчям.

Пригляньмося тепер, як розподіляє «ролі» М. Куліш у «Патетичній Сонаті», де всі постаті є не типами, а лише «символами» (і то однобоко-схематичними символами, що виявляють у автора брак глибини, всебічності і справжнього хисту).

Отже, виправляючи попередню «помилку», М. Куліш розбиває тут «українця» на два окремих типи: а) «батька» «просвітянина-культурника» з недоношеною, примітивною національною свідомістю, обпертою виключно на романтично-сентиментальному сприйманні минулого і «етнографічних» симпатіях, та б) «молоде покоління» (Марина), що виросло й живе не тим, що «дав» батько, але **модерною європейською** романтикою і патосом («Патетична соната» Бетховена), однак природно забарвленим, і певними запозиченими від батька поглядами.

Це молоде покоління, **відірване** від реального життя яко цілості, помічає в ньому лише де-що, перебуваючи скорше в світі уяви, заслухане в свою «Патетичну Сонату», і тому напр., (за песою) живучи в тому ж домі, **цілком не помічає** жахливої щоденної і звичайної драми, яку переживає «український пролетаріят» (жінка Оврама і Оврам), як і тої, яку переживає «Зінька», і не знає навіть мрій того поета, що «вийшов з народу» (з огляду на важливість Кулішевої характеристики цього останнього типа, ми нею займемося ще далі, а тепер вертаємося до решти дієвих осіб).

Представників «великодержавного шовінізму» також у цьому творі Куліш детальніше і яскравіше накреслює: він їх розбиває вже на три символічні постаті. Московський монархізм, що не встані навіть хочби просто помігити революції як доконаного факту, з якого слід зробити інші висновки, ніж записування своїх втрат (з метою потім «стягнути») — втілений у комічній постаті генерала Пероцького, який своїм наївним світоглядом недалеко відбіг від «Жоржика», свого молодшого сінка. Жоржик є другою «іпостасею» **того ж** примітивного «великодержавного шовінізму». Нарешті «Андре» — європеїзований представник «модерної буржуазії», прихильник агресивного московського «бонапар-

тизму», а разом з тим — активний і завзятий ворог «працюючих».

Дуже характерною рисою «Патетичної Сонати», яку слід пояснити саме пропагандовими міркуваннями, є те, що московський комунізм на Україні тут заступлений **тільки людьми праці**, серед них з наміром не тільки не дано «інтелігента», а навіть підкреслено певне «антиінтелігентське» наставлення,

(«ЛІТНІЙ: Хто?

ПАРУБОК: Студент.

ЛІТНІЙ: (міна) Хм...

ПАРУБОК: Та не справжній. З університета на дому...»)

Це отже большевизм має бути **стихійний (за Кулішем)**, а не наносний, отже органічний рух, який має за собою не фразу, не теорію, а глибоку «правду життя».

У момент, коли Куліш писав цей твір, нераз голосно вказувалось на те, що Москва і московська комуністична партія диктують і ведуть колоніальну політику. Отже було «ударним завданням» довести протилежне, підкреслити «органічність» руху.

Яке ж завдання постановив собі М. Куліш в «Патетичній Сонаті», що повинен винести з неї глядач?

Завдання лишилося в основному те саме, яке намагався розв'язати автор «Миною Мазайлом», воно тільки дещо ускладнилося в зв'язку зі **свідомим бажанням виправити попередню помилку**.

«Національно-свідома українська інтелігенція» типу дядька Тараса, просвітянство і «українство» типу Садовського-Чикаленка тут потрактовані вже як «архівний експонат», виставлений на глум і посміховисько в особі Ступай-Ступаненка. Щоб звести на манівці національну свідомість читача і глядача вигаданою безсторонністю Кремля та його слуг (згідно з «генеральною лінією партії»), на таке ж посміховисько віддано і... «царського зубра» — генерала Пероцького.

Однє «головного ворога» — «молоде українство» тут потрактовано **поважно**, подано в такму сусі, щоб **улекшити** глядачу асоціювання з Мариною **всякого** модерного українсь-

кого націоналізму з метою, виявивши «об'єктивно» його злочинність — засудити його. Так само потрактовано тут і молодого репрезентанта московського антибольшевицького націоналізму.

Вся драма оберта не на майбутньому, а є тільки символічно-алегоричним з'ясуванням минулого, недавнього минулого, років 1917—24, однак таким з'ясуванням, котре б давало вказівки і на майбутнє.

Дія сконцентрована в домі московського генерала Пероцького, що живе в старому провінційному місті. Будинок двохповерховий, але головна діва особа — «я» (Ілька Юга) — живе в маленькій кімнатці під дахом («напівгородище»). Там же за дерев'яною перегородкою живе безробітня кравчиня, що займається проституцією.

Перша дія починається у великодню ніч 1917 року з того, що «гості» з невдоволенням бачать на дверях Зіньки напис: «З нагоди Великодня візитерів не приймаю». З другого поверху (живе генерал) долітає згук курантів. На першому поверсі живе Ступай-Степаненко, учитель «малювання і чистописання», з донькою Мариною. Під ними у вохких сутеренах (зі стелі капає вода) живе жінка Оврама. Вона заробляє пранням, бо її чоловіка мобілізовано, і він на фронті. І він, і вона — українці походженням. Він — робітник. Марина сидить біля піяніна й вивчає вступ з «Патетичної сонати» Бетовена.

Зінька входить до Ілька Юги, скаржить на почуття самоти й журби. Вона пропонує разом іти в церкву, а одержавши відмову, питає чи не міг би їй позичити на заплату комірною 7 рублів. Юга — молодий поет — грошей немає, зайнятий — пише листа до Марини (закоханий у неї).

Тимчасом у сутеренах жінка робітника Оврама, прасуючи, рахує краплі. Їх випадає 43.200 денно. Двох робітників там же сортують і розподіляють проклямації. Молодший з робітників приятелює з Ільком і хоче втягти його до большевицької акції. Він іде до Юги й намовляє допомогти розкидати летючки. Закоханий Юга вірить у любов «у стилі Петрарки» і зайнятий листом, мріями й плянами — відмовляється. Відмовившись, мусить наш герой, що-б виправдати себе перед собою, нарешті зважитися занести Марині листа. На сходах він знов вагається. Тимчасом його минає синок

Пероцького — Жоржик, що, вициганивши від Анет грошей, біжить до Зіньки. Вона не хоче пускати, але почувши, що він прийшов по комірне — пускає зі словами: «заходь, хазяїне». Нас же автор переносить у кімнату Ступая-Степаненка, де Марина раптово обриває гру, побачивши батька. Юга чує їх розмову, що виявляє в певних політичних поглядах між Мариною й батьком однозгідність, а в інших — певну розбіжність. Мова про події з початку 1917 року, які записує батько до свого «літопису», зясовуючи і сприймаючи їх так, що глядачі не можуть не сміятися. Ця сцена показує, що під впливом сонати всі троє (Марина, батько і Юга під дверима) линуть на крилах мрій, кожний по своє власне «золоте руно». Батько виявляє знайомі вже нам ознаки «малахіянства» («відбудуємо Україну — тоді за інтернаціонал... Бо хіба ж може бути інтернаціонал без України, без бандури?»). Виходячи, помічає батько всунутого між одвірки та двері листа, якого й віддає Марині. Марина у своїй відповіді пише, що справді «дівчина» жде вже віддавна когось, але такого, щоб збив два замки: московського та польського і визволив Україну. Йому вона віддасть душу і тіло. Вона несе листа, але на сходах її переганяє, йдучи до себе, корнет Андре Пероцький, старший син старого генерала, що щойно прийхав з фронту на відпустку. З розмови між ними довідуємося, що «Андре» не бачив Марини вже три роки, а ще гімназіястом залицявся до неї. Говорить про контраст між фронтом і... «українськими зорями». Марина на це: «Ви самі ж росіянини?» Андре відповідає: «але люблю, бо вони мої!» Марина, повагавшись, відносить листа і знову сідає грати сонату, якої згуки зливаються з великодніми дзвонами. Тимчасом вертає захоплений батько — йому пощастило «заагітувати і залучити до нашої просвіти аж три нові члени» і він мріє про «сивоусих запорожців», що встали з могил. Марина воліла б «повстанців молодих і гармат».

Захоплений батько поводить як хлопчак — телефонує до Пероцького, щоб подрочити словами: «Україна воскресла». Пероцький — гідний партнер, і їхня розмова справді може викликати лише загальний регіт.

Тимчасом перед нами вже нова картина: Зінька виправляє Жоржика до дому і перечитує в дверях посвідку, написану Жоржиком, в якій він стверджує, що одержав від ко-

лишньої покоївки Пероцьких — Зіньки комірнього сім карбованців, якими з доручення батька заплатив їй за перший візит у неї, а других сім рублів заплатив додатково за батька, що не заплатив був досі за свого першого візита ще в 1913 році, також на Великдень.

Кінчиться перша дія образом Насті, жінки Оврама, яка скаменівши дивиться на безногого салдата з «георгієвським хрестом», що два місяці волікся до своєї жінки — Насті. Це вернувся Оврам. Він долазить з трудом до половини приміщення і починає плакати...

Дія друга починається в кімнаті Ілька. Приятель Ілька — більшовик Лука намовляє його взяти участь у підготовці, в зв'язку з проєктованою маніфестацією невольницьких партій (до неї, каже Лука, пристануть «і ваші українці») — більшовицької контр-демонстрації. Ілько не може, бо саме наважився піти познайомитися з Мариною. Лука хапається сарказму, оскаржене у зраді і навіть погрози, що не уважатиме його своїм приятелем, але все на марне — Ілько простує до дверей Марини.

Тимчасом у Марини Андре обмінюється з нею думками про події. Він радий революції, бо чекає **московського** Наполеона, і тони «патетичної сонати» зміцнюють його віру. Марина ж чекає лицаря, щоб «замки ті позбивав і двері відчинив... дівчині й країні», і каже «замість трьохкутного капелюха може ж бути гетьманська булава». Так ця «націоналістка» не знайшла, на кому оперти свої пляни серед українців, і **всупереч льогіці й здоровому глузду** сподівається, що **визволятиме** Україну з московського ярма... **москвин, що мріє про московську імперію** в стилі наполеонівської! Андре подобається Марина, і він хотів би її мати а, тому він їй казав також про своє кохання, отже природним є запит: «чи це лише мрії?» — відповідь Марини: «це може бути і «практична програма»... тоді каже вона: Андре «заздалегідь» формує «загони вільного козацтва» (Скоропадського, всупереч правді, вважають організатором вільного козацтва). Андре дає таку відповідь: «Хай дівчина жде лицаря» і, звичайно, «просить посвяту», цілюючи кінчик її сукні. В цю хвилину входить Ілько і, побачивши цю сцену, виходить непоміченим, а вернувши до себе на горище, переживає трагедію розбитих мрій та зрадженого кохання.

Дія третя — вулиця біля того ж дому. Два чистії чобіт спереचाються, до них же повзе Оврам зі щітками — він хоче хоч так заробляти. На бальконі вгорі старий Пероцький, поверхом нижче на бальконі Марина і Андре. Марина помічає батька, що вийшов на вулицю агітувати, й каже: «начепив жовто-блакитну квітку — от КОМІК».

Тимчасом Ступай спочатку поставив ногу до першого чистія і запитався, якої він нації, а почувши, що «расейської держави», поставив було до другого, але помітивши Оврама — поставив до нього, як до сусіда й українця. Чистії глузують, що він хоче, «щоб нація черевики чистила йому». Ступай поправляє, що він хоче, «щоб нація чужих черевиків не чистила», тільки, «сівши на коні», мчала козацькими степами. Ці слова викликають захоплення і Марини, і Андре, але Оврам ставить фатальне питання: «Ви може і сядете, та нас куди посадите?», напр., «мене, безногого пролетарія українського?» Надходить Зінька. Потроху збирається натовп. До юрби звертається на переміну: Лука (комуніст), Ступай («українець»), Андре (москвин, не говорить про Московщину, але висуває гасла московського імперіялізму, з окрема — здобуття Дарданелів). З юрби відповідають. На даху показується Жоржик з московським прапором, гукає: «Росія! Імператор! Ура!» і стріляє в натовп, трапляючи Луку в руку. Промови, відповіді, репліки уложені так, що бють усіх крім комуністів.

Дія четверта відбувається вже в жовтні, під гуркіт гармат і завивання вітру. Ілько на тайній варті біля тайного комуністичного повстанського комітету, який міститься в підвалі Оврама. З повідомлення Гамара Ревштабові довідуємося, що «білі» залягли «по цей бік, під боком їхній резерв. Злі. Вішають. Молебні відправляють.» На стації партизани. Їх настрої «ніби большевицький», і що в хатах сидять готові по три по п'ять комуністів, які хочуть, порозумівшись з партизанами, вдарити з середини. Марина рівно ж посилає батька повідомити Андре (незважає на те, що він організував «білих»!), що комітет зорганізований Мариною не може дати допомоги зараз, але дасть її за який день, бо звертається до сільських своїх відділів. Вулицею проходить патруля тих, що з Андре, і з їхніх слів ясно, що це спрвді «білі» московські сили. Принагідно висміює автор українців, що їх втілив

він в особі Ступая, що для них головне — форма, другорядні речі. («Кіш має бути, рада. У них — комітет!»). Цим повторює М. Куліш свого «дядька Тараса» і «Малахія», що хотів наділити «булавою» голову Раднаркому.

Тимчасом Лука вертається і переказує, що партизани раді з допомоги і пропонують почати спільну акцію зі сходом місяця. Вертає й Ступай, який висловлює такі міркування: «Кажуть, що між партизанів чимало українців», тимчасом як між тими, кого підтримує Марина — «зовсім мало українців. У штабі жодного українського слова. Та й народ проти. Та й з п'яти повішених, довідався — чотири українці... А про Україну ні слова.» Як бачимо, М. Куліш зробив усе потрібне, щоб національній боротьбі **надати гостро-соціальний характер**, більше того, щоб показати, немов ті українські «націоналістичні» сили, що боролися з московськими наїздниками — в дійсності не лише боролися з власним народом, але й підтримували окупантів, ворогів українського народу! Тимчасом, як знаємо з історії, на Україну була кинута тоді лінією Сівськ—Бахмач т. зв. «група Антонова», яку підтримували розкидані по Україні **московські частини**. Пізніше, вже за Директорії, на Україні оперували проти Української армії такі частини: Московская рабочая дивізія, 43 робочій полк, 2 Орловская брігада, два полки Чрезвычайной Комісії, Партизанські отряди Кожевнікова, два продовольственіе полка 8 армії, I, XII, XIV московські армії, а також дивізії 45, 46 і 47. Звичайно, такий справжній стан справи **тоді** не перешкоджав Леніну і Раковському переко-нувати всіх немов український уряд воює з власним народом, а пізніше — не перешкоджає М. Кулішу ширити вигадку Леніна далі, малюючи нам у цій песі справи так, що **навіть Ступай** вагається: «Невже хай краще червоний за-має?» Шож тоді маємо казати про глядачів! Емігрант-глядач рівнож, читаючи цю песу, має засвоїти ту вигадку яку в У.С.С.Р. вивчили вже на память, а саме: «Центральна Рада—повія, що злигалася з російською білогвардейщиною для спільної боротьби проти пролетарської революції» (Ленін, Твори, т. XVIII, ст. 61). Кожний, хто не втратив здатности, розуміє, що власне Марина і Андре мають за задумом **М. Куліша** «ілюструвати», надати «тіла» й зафіксувати в свідомости мас цю антиукраїнську вигадку Леніна.

Вертаємо до реферовання пєси.

Бєлих москвинїв розбито, однак ще до того пробувала Марина телефонїчно порозумїтися з Андре, а Настя рахувала все тї ж краплї, що їх звикла рахувати за відсутности чоловіка, краплї води, спадаючі з її стелї. Коли вона відрахувала дванайцїту краплю пролунав постріл, і Оврам голосно вигукнув: «остання!.. **Одчиняй дверї!**» На запит Настї: кому? — відповідає: «**соціяльний революції**».

Ступай же надумався вийти на зустріч партизанам і на увагу Марини «тебе забють» — відповідає, що має зброю — українське слово. Марина відказує, що слово тїльки «тодї переконає, коли за ним дзвенить зброя!» (це речення викликало захоплення у всїх симпатикїв О.У.Н. на еміґрації; як симпатики так і члени вже в 1917 році спромоглися зрозумїти вагу зброї, але ще не додумалися, що «зброя» надає переконуючої сили не слову тих, що її вживають, тїльки «слову» тих, хто нею керує і вмїє перемагати!).

Бїлі втікли. Червонї вже бїля Ступаєвих дверей і обуренї знайденим проти хати трупом закопаної живцем до половини в землю людини, хочуть вести на розстріл також Ступая, але довідавшись, що Ступай — вчитель, і прийнявши під увагу, що дверї його мешкання були не замкнутї — рїшають: «інтелїгенції» покищо «не займати». Кидаються до помешканя ген. Пєроцького, але той замкнувся і, поки виважували дверї, — втік іншими дверима.

У мешканнї Ступаїв їде розмова мїж батьком і донькою. Ступай рїшає, що він «за соціялізм»... коли по українському говорить, і «за вітри», «нехай і з півночі, аби тїльки видули вони, напр., Пєроцького». Кажє що, навіть сам буде помагати. Саме в цю хвилину зявляється на порозї сам Пєроцький і просить його сховати. Ступай вже встиг забути свої слова і... ховає Пєроцького з небезпекою для власного життя.

Партизани розташовуються бїля вогнища коло хати. Тут приводять до команданта Судьби заарештованого Андре. Марина скєровує їх до мешкання Пєроцьких, бо там перебуває Судьба. Розмовляючи з ними по дорозї, вона дає зрозумїти Андре, що пришло до нього Югу. Ілько саме надходить з листом до Судьби від команданта підпільникїв, якї робили виступ. На сходах Югу доганяє Марина; нагадує про

його листа з визнанням кохання і запевняє, що вона його «ждала і жде», але в ролі борця за національну ідею. Юга тої думки, що «козацькі коні» вже «в музеї». В цей мент минають їх двох партизанів із загону, які «за всі мови». Марина з призирством запевняє Югу, що ці розбіжаться при першій поразці, а перемагають «лише ідеї того, хто з ними вийде на ешафот і смерти в вічі скаже*»), а, мовляв, ці можуть лише вбивати беззбройних. Юга відризує їй, що за те вони «живих у землю не закопують». Марина, згідно з задумом Куліша, побита цими словами і хапається поспішно за спекульовання на коханні Юги, запевняючи його, що вона «береже йому свою любов». Коли Юга питається, що ж він має робити для неї — ця підступна і фальшива дівчина жадає від нього, щоб він допоміг визволити Андре, бо інакше цей труп «упаде на дорогу» Марини до Юги! Юга опанований коханням, обіцяє спробувати його врятувати.

Андре ж тимчасом судять. Він, звичайно, не признається, хто він, а бреше, і большевики бачуть, що бреше, й рішають його розстріляти. Тоді Андре починає запевняти їх, що його послано до білих, від тайної групи революціонерів, щоб робити шкоду їм. Питаються: Хто може це ствердити? Тут виступає Юга і каже, що він може посвідчити, що засудженого вони післали в цілях шпигунських.

Андре звільняють. Юга провадить його до Марини, і Андре заявляє їй, що від тої хвилини він «Цурається минулого, рубає шаблею колишнє і починає нове життя». Яке — можна розуміти ріжно!

Тимчасом Юга підходить до вогнища, чує спів «потрійний» півня і згадує Петра, що тричі відмовлявся від Христа. Алюзія до зради большевицької революції, якої допустився своїм вчинком Ілько Юга — ясна.

Надбігає Жоржик і, у відповідь на запит сторожі, перелякано запевняє, що він прибіг до сестри, яка живе на горищі, а «сестра — проститутка». Його пускають, стежачи, куди йде. Зінька його впускає і питається: «чого прийшов — ховатися?» Жоржик бреше, запевняє, що «нікого не боїться», але... просить не зрадити його! Молиться, а

---

*) Ця думка належить героєві «Трьох хвилин» Лесі Українки — «якобінцеві».

потім на колінах благає не виказати на нього й обіцяє Зіньці більше не «воювати» та зве її «мамочкою». Це розчулює на хвилину Зіньку, але вона бачить, що вже не встані бути матір'ю, і — як входить командант — видає Жоржика.

Кінчається дія картиною суперечки, веденої півголосом між Ступаєм і старим Пероцькім, що дорікають один одному за те, що «такого наробила» ідея: «самостійної» — каже Пероцькій, «неподільної» — каже Ступай. Марина ж переконує Андре, що він допустився «помилки» (це так вона зве боротьбу москвина за московську ідею!), «робрючи на Україні «русское двіженіє». А мовляв, за цю помилку «рубаять вас і нас». Кого «нас», і кого «вас» — стає ясно з того, як пропонує «виправити» помилку Марина — вона посилає Андре на символічні «околичні хутори» (хутори — «куркулі», «клясовий ворог»!).

І тут, щоб ще яскравіше підкреслити чим є ця Кулішева «націоналістка», на кого вона ставить ставку, вкладає він в уста Андре слова: «Киньмо краще цю булаву, Марін! Киньмо все і справді на хуторі, десь удвох, у зелений затишок...» і питає: «Чи не є це все моя любовна помилка?».

Так кінчаючи цю дію, показав М. Куліш, що ні Андре, ні Жоржик не спроможні понести свої ідеї не ешафот і повторити їх там, це б то, що ті ідеї — мертві.

П'ята дія показує нам Зіньку і Настю, що шовками вишивають большевицький прапор, прапор — УССР. Лука шкодує, що нема Ілька щоб побачив, що його мрія знайшла своє втілення в УССР і перестав «плутатися між якоюсь любов'ю та мрією». Зінька йде до Марини позичити заплочі, бо забракло на пропор, але та не дає, а Ступай; вражений написом українською мовою, починає думати, як би поєднати два прапори: український і уесерівський до купи («малахіяństwo»!).

Ступай далі «ворожить» на Євангелії й на «Кобзарі». На місто тимчасом «напала якась банда — кавалерія у нашивках». Бій. Ступай вагається, «під який прапор піти?». Заховується він на перехресті, яким дзижчать кулі, як божевільний, і в цей мент влучає в його груди випадкова куля. Він конає, а втікаючі червоногвардейці здаються йому запорожськими вершниками.

Андре вбігає на чолі повстанців — хуторян, що їх спонукала Марина до нападу. Тимчасом Марина скидає червоного прапора і виставляє жовто-блакитного та виходить з квітами і питає, чи правда, що Андре сказав уже біля манастиря: «хай живе Іванова дзвіниця, а над нею північна зоря», і додає: «це значить Росія». Андре, як і слід було сподіватися, **відповідає твердо: «так»**. Марина виявляє усю наївність і невиразність свого «націоналізму» питанням: «а за Україну чому лицар промовчав»? Чує відповідь «обминомо». Тут вона помічає труп батька. Тимчасом з ганку скинув уже хтось жовто-блакитного пропора і почепив московського трьохколірного.

Шоста дія починається картиною святочної юрби на вулиці, що святкує перемогу: це пані, пани, якийсь професор. Вони обурюються та дивуються пощо мають захоплених у полон «перед тим, як розстріляти, іще й судити». Добаляють у тому шкідливий «лібералізм».

Судити мають Оврама, якого оголошують «тайним чекістом». Суд змонтував М. Куліш так, щоб виявити увесь фальш, облуду і жорстокість «білих», чесність і призирство до смерті Оврама, а також чесність і героїзм Зіньки. Читач (глядач) може сам порівняти цей «суд» з вільним від демагогії й облуди, хоча і «нефаховим» судом над Андре в IV дії. Це порівняння виявляє за задумом автора усю потворну облудність «буржуазії».

Оврама засуджують на смерть, а Зіньку, яка щоб рятувати Оврама, призналася до всього і при цій нагоді відчитала на тому суді «посвідку» Жоржа — арештовано і наказано варті «забрать».

Сьома дія — знова большевики, які розбили повстанців, а Лука знайшов у вбитого «гайдамаки» листа «Чайки», що виявлював учасників, зясовував, хто ініціатором нападу і яка роль Андре. Лишалось усталити, хто крився під імям «Чайка».

Входить Юга, якому те все розповідає Лука. Юга, догадуючися хто є «Чайкою», уриває розмову, бездумно виходить, але завертає до Марини. Він довідується, що її виселено у підвал, да жив Оврам. Марина пробує знова **брехати**, запевняючи, що вона ждала Югу, як «милого» і «виростила цілий сад кохання». Нагадує йому його листа, за-

певняє, що все його тільки виглядала. Тоді Юга питається: — «Скажіть, ви і тоді чайкою літали?»

ВОНА (руки упали. Зібгалась. Як дівчинка, що попалась на шкоді й не стямиться, що сказати (Ні!... Ні!... Я так літала. Я просто літала...)

Я: Мошкою?

ВОНА (інстинктом жіночим відчувши, що справила хирне вражіння, раптом випросталась) Ні! Ні!.. (виразно) Так! Я чайкою літала!.. (перемоглася. Проникливо) Скажіть... а ви тепер прийшли оспівати її, чи забрати?

Я: прийшов її спитати... Просто! Без алегорії! Скажіть чи пішлиб ви зараз зо мною туди, нагору, вкупі і разом, розказати, щоб ми розказали про все це?

ВОНА: Про що?

Я: Про що? Ну про таке наприклад, як був собі в підвалі безногий робітник, а нагорі поет жив і недалеко його дівчина одна, як у неї все життя було музика, у поета мрії від тієї музики, у робітника ж — водяний годинник, як годинник пробив час повстання та як дівчина обдурила поета, почала грати Золотою булавою, як загравши вона чикички, напустила повстанців, — поет допоміг... **Я йду сказати, що я зрадник, ви скажете, що ви Чайка?**

ВОНА Значить, там іще про це... не знають?

Я: Якби там знали, то, думаю, нам годі було б туди йти — вони давно б до на прийшли і нагадали, що той борець за ідеї, що того лише ідеї переможуть, хто з ними вийде й на ешафот смерти в вічі скаже. Ви скажете?

ВОНА (виразно) Я сама про це скажу! Я йду й скажу... Так, я Чайка!... Скажу: я тая Чайка, що літала над Жовтими Водами, об дороги чумацької билась, (притишуючись), що літа і беться у кожному козацькому серцеві... Я скажу, що я...

ЛУКА (що стояв при останніх словах під дверми, відчиняє двері і жестом показує червоноармійцям забрати Марину).

Отже читач чи глядач бачить «молоду Україну», яка не має звязків навіть з власним народом (нарід цей у М. Куліша репрезентують Оврам та інші його товариші), нато-

місць показані звязки з куркулями-хуторянами. Під впливом ззовні прийнятих ідей, шукання внутрішніх емоцій в романтично-патетичних переживаннях, а також яскравої хоч і плиткої клясової зненависти (чи ворожої байдужності) кооперується ця «націоналістична» Україна з московським молодим націоналізмом, який виразно і недвозначно підпирає «Росією»: «Молода Україна», згідно з московсько-більшевицькою наукою, в цій песі Куліша спирається виразно на «людей з хуторів» це б то «куркулів» та використовує (штотхаючи на зраду) тих українців півінтелігентів чи інтелігентів, безперечно «пролетарського» походження, на яких вплинув патос і романтика представників цієї «Молодої України». Під впливом захоплення тою національною, наче б то романтикою, ці півінтелігенти-пролетарі («Я») йдуть на зраду, яка приносить нові жертви, новий вибух, нову авантюру. Згідно з песою, бореться ця «Молода Україна» не проти Росії за національне визволення (як каже), тільки з Росією проти власною народу за соціальне поневолення. «Пролетаріят» (за яким Куліш дискретно заховав Москву) перемагає, бо в песі за ним правда життя, за ним само життя!

Ті, що захоплювалися голосом, так би мовити, «націоналістичних сирен» — усвідомлюють свою помилку. Вони вже більше не підпадуть під вплив «хвилюючої музики» і щоб спокутувати свою зраду комунізму (Москва — захована!) — змусять піти зі собою на суд до червоних заступників Москви — «Молоду Україну».

Як бачимо, це лише краще, ліпше розроблене «доповнене» видання «Мини Мазайла», яке вже не в формі веселої комедії переслідуює ту ж мету: скомпромітувати і зліквідувати український націоналізм, виявити його фальшивість і довести, що всі стремління справжнього народу може здійснити лише комунізм.

Тепер спробуємо познайомитись ближче з символічними постатями та придивитися, які ідеї, погляди і прикмети виставляє Куліш у цьому творі на осуд, а подекуди й посьміховсько та глум.

Очевидно, спинимось на постах, що символізують український національний рух, бо ж справа карикатуризації чи некаркатуризації представників московського «право-

го» націоналізму нас не цікавить аж так, щоб ми їй уділяли місце.

Отже для кожного ясно, що по глухих закутках України, серед міщанства, вчительства, урядовців і навіть селянства, **ще існує** тип нечервоного українця-просвітянина (кажемо символічно, зараховуючи туди людей, у яких є ті чи інші **прикмети** того типу), якого примітивний націоналізм М. Куліш навмисне виставив на глум в карикатурі.

Цей тип ще не тільки не пішов до архіву, але творить «тло», творить той **«ґрунт»** з котрого виростають і серед котрого можуть розвиватися представники «молодого» українського націоналізму. Тому не мусимо дивуватися тій увазі, яку виявляє Москва до цього типу (ми його до певної міри також поборюємо, але так, щоб «з водою не вихлопнути й дитину» — Москва ж власне його для **того** поборює і **так**, щоб саме **ту «дитину»** «вихлопнути»).

Отже тому в першу чергу глузує з де-що наївного захоплення Ступаїв-Степаненків козацькою старовиною і **живого почуття свого звязку** з нею «українця запорозької крові Ступая-Степаненка літопис», «читаю відозву Центральної Ради», а далі такий типовий трік для «гальорки»: «Приснився пресвітлої пам'яті гетьман всієї України Іван Мазепа» — Марина: «І мені! Немов їхав автомобілем — так? А за ним запорожців сила та все **на велосипедах**». Це не більше, як глузування, запозичене «з арсеналу» уже згадуваного московського україножерчого часопису — «Києвлянина», який також любив представити українізацію університету у формі зобов'язання професорів приходити в шароварах і з каламарями завбільшки з мазницю!

Викпиває далі також Куліш примітивний стихійний націоналізм, а почасти і шовінізм, думку, що, все гарне конче має стати українське: «Думаю, чи потрібен тепер Україні Бог? Думаю, що коли й потрібен, то тільки свій, український. Інший або зрадить, або обдурить». «Маринка грає цілий вечір якусь прекрасну річ. Певно українську...» (Тут, між іншим, натяк на низький рівень освіти, на неінтелігентність і провінціалізм).

Далі питає батько:

— Соната?

МАРИНА: — Патетична.

БАТЬКО: — Як автора на призвище?

МАРИНА: — Бетовен.

БАТЬКО: — **Невже не українець?**

МАРИНА: — Німець.

БАТЬКО: — **Значить мати була українка.**

МАРИНА: — Тату, ти комік, він скоро сто літ тому як помер і на Україні ніколи не жив.

БАТЬКО: — Ім... Чув десь нашу музику!... **Соната українська.** Он росіяни — цілого Глинку у нас украли та й кажуть, що їхній.»

Тепер просимо уявити собі в цей момент пів-українську, а то й майже московську публіку, міську «гальорку» і подумати, **що** в самій основі своїй нищить викликаний тим діяльоюм регіт?

Це ж знова старий, простий, але **український** патріотизм і примітивний, але **український** націоналізм, як і в особі «дядька Тараса» попередньої песи, — **відданий на глум московської і обмосковленої юрби.** та «малоукраїнців» — «станченят!»

Але автор дозволяє собі глузувати навіть з відсутності в «українців» власної позитивної програми: «Спочатку — Україна, тоді — інтернаціонал» хіба ж може бути інтернаціонал без України й без бандури?»

Ми сказали «дозволяє собі глузувати», бо саме М. Куліш та його колеги менше за будь-кого мають право в цій справі забирати голос. Це саме вони пять-шість літ перед написанням цього твору, подібно уявляли собі УССР і за свою наївність не один з них заплатив засланням.

Глузували завжди також москвини і наші яничари з «мужицтва» та «неотесаности» українців і їхньої «хамської» мови — М. Куліш також не лишається позаду, змушуючи Ступая в момент патетичного піднесення (на цій недоречности й контрасті «високого» з «низьким» і базується комізм цього виступу) сказати до дочки таке: «Гех, сучої ти мами, святая Русь, гарбуз тобі тепер у твій товстий державний зад!»

Далі М. Куліш виставляє на сміх вулиці того ж Ступая, змушуючи його, як хлопчика чи блазня верзти дурниці через телефон Пероцькому. Дотеп М. Куліша й тут є невибагливий, **простацький**, якому далеко не лише до М. Твейнового, але й до дотепу Генрі, тенденція ж — очевидна.

Сцена ж з чистіями черевиків (перед тим, як дати по-чистити черевики Ступай-Степаненко випитується, якої нації кожен з чистіїв) або такий діяльог:

СТУПАЙ: — Ні, я мабуть за соціалізм.

МАРИНА: — (не розуміючи) Це б то?

СТУПАЙ: — Принаймні, по українському звернувся: збирайся на смерть, не готовся к смерті» — це є з одного боку наслідування Винниченківської антинаціоналістичної гуморески «Уміркований та щирий», а з другого — певні репліки з тої нагоди можуть викликати досить далекоїдучі міркування у глядачів, міркування в істоті своїй типові московсько-большевицькі, коли публіка підчас сцени з чистіями чує: «Він хоче, щоб йому нація черевики чистила.» Характерно навіть, що відповідь Ступая на цю увагу, знова навмисне «не від світа сього», повязана з фатастикою, романтикою, акордами «Патетичної сонати».

У словах же Ступая «якийсь Комітет! Кіш має бути, рада. У них комітет... Та хіба ж так воювали запорожці!» М. Куліш, виявляючи тим убогість своєї фантазії, **повторює самого себе** (дядько Тарас — подібні ж міркування чи вислови про отамана) щоб тільки зайвий раз виставити на глум Ступая Степаненка. Також злістно глузує Куліш із неспроможності Ступая зорієнтуватися в політичних подіях для розуміння яких не вистарчає його «українства», і з відсутности у нього власної ідеї.

Ступай захоплюється «партизанами» керованими червоними москвинами, захоплюється наївно, як дитина: «Кажуть, що між ними чимало українців. Сливе усі там українці, кажуть!.. Тимчасом у «білих» (де Андре) у штабі жодного українського слова» раптом пригадує з жалем Ступай. — «Та й народ проти. Та й з п'яти повішених — чотири українці. Закопаний те ж по матері українець... **Невже хай краще червоний замає?**» (тут звернути увагу на слова — «народ проти»).

«І це прапор, та й то ж прапор! Я вже думаю, чи не запропонували таке: на жовто-блакитному — «хай живе радянська», хай вже буде й соціалістична, хай, аби тільки була українська республіка. Або ж так: на червоному дві стьожечки виті: жовту і блакитну... думає».

І гине Ступай по дурному, вийшовши на вулицю й вагаючися куди йти, бо:

«Піду під червоний. Здається і в запорожців був червоний. У Лукашевича в думках: «у головоньках червоний прапор поставили». Хоча ні! У запорожців на білих корогвах тільки червоні хрести, писав Куліш. Піти під жовто-голубий — знов таки у запорожців не було...»

— Вагається він доти, аж випадкова куля влучила його в груди!

Так, осмішивши, зі злим глумом поховав М. Куліш «старе українство», котре усе ж було ґрунтом, з якого вирости події 1917—21 років і котре не в одному перевищувало комсомольця Мокія Мазайла та тому безумовно не повинно було бути об'єктом **такого глуму**.

Тепер пригляньмося, якою нам малює Куліш «молоду Україну», той «європейський націоналізм».

Символічне втілення «молодої України» — Марина, змалювана також автором як **негативний, шкідливий для нації** тип, що рівнож, як і її батько, не розуміє навіть того, з ким бореться Україна, хто її ворог!

Вона живе в світі **відірваних ідей** нав'язаних чужою культурою (Патетична Соната) механічно сполучених з чимсь, запозиченим від батька, далека від свого народу, і тому їй близькі є «інтелігентські кола» ворога.

Їй, заслуханій в патетичну сонату, не знаючій своєї землі і чужій законам життя, не здається абсурдною думка сподіватися, що «замок (колодку) **московської в'язниці**» розібе **москвин** — в'язничник.

Вона не зі своїм народом, а з тим в'язничником, близьким їй по вихованню і освіті, укладає спілку і обіцяє йому своє кохання.

Спитайте, чи українською може бути Україна, на чолі котрої стоять Перицькі, кольонізатори, що «люблять українські зсрі» — «бо вони їхні»? Куліш навмисне **показує**, що Марина таких простих речей **не розуміє**, що її «націоналізм» **без коріння**, не життєвий, і тому вона москвину (чи з походження, чи з переконання, це байдуже), ворогові України, який мріє про трьохкутний капелюх Наполеона, пропонує «гетьманську булаву» і свою любов! Так Куліш з неї також робить карикатуру, хоч іншого типу.

чим зі Ступая, роблячи одночасно прозорий натяк на Україну, яка була під Скоропадським — убивчий, компромітуючий (звичайно, не в Канаді, а на тій Україні, на якій «подвізався» т. зв. «гетьман»). Це в умовах УССР **натяк-наклеп на вигадану «спілку» українських націоналістів з патріотом трьохколірного прапору — Скоропадським, натяк, котрий посередньо виправдує** в очах української маси підпорядкування УССР Постишеву чи Хрущову!

Марина безнастанно зве батька **«коміком»**, але сама, не зважаючи на розуміння значення «гармат, кулеметів» та «переконливості слова, коли за ним дзвенить зброя» (прозорі і в загальному пляні компромітуючі альясії) — **дуже слабо** розуміє ріжницю, коли взагалі її розуміє, між зброєю в руках цілого власного народу, що усвідомив собі коначність війни з **усіма москвинами** (чи вони будуть Перицькі, чи пани життя і думок усяких М. Кулішів) і зброєю в руках тих же Перицьких! А саме таке розуміння й є істотою справжнього українського націоналізму, змістом його, який хочуть шкідники «виїсти» з націоналістичного горіха.

Не забув Куліш підкреслити і «клясового» характеру сліпої антинаціональної зненависти цього «націоналізму» (до Андре — чемно: «Ви ж самі росіянин» і **ні одного** злого слова саме на адресу **москвинів** взагалі, а про большевиків, **незалежно від їх національності**: «Кому? Большевикам? Бандитам? Бидлові, що реве від крові і трощить наші найкращі ідеї?» «Покидьки і потолоч оця!»).

Це є та мова, якою **треба Москві**, щоб говорили «українські націоналісти», бо такі два ріжних мірила завжди **перекреслюють усякий націоналізм**, переносячи нас зі світу противенств національних у світ противенств клясових. Таке ріжне трактовання робить український націоналізм мертвим, штовхає у табір Скоропадських чи Власових — а тим самим робить його **нешкідливим** для Московщини.

Дехто з «хитрих малоросів», наївно хитрих, роблять з Перицького «малороса» (коли б так було, то для модерного націоналізму це абсолютно не міняло б справи) — отже мусимо звернути увагу їх, що Марина, яка з дитячих літ знає Перицького, сказала: «Ви ж самі росіянин».

Після такого викривлення способу думання українського націоналізму узасадненим виглядає, коли Марина **дуже вибачливо** ставиться до зрадництва і злочинів Андре, який уже раз замість «золотої булави», яку обіцяв їй здобути, підняв у гору трьхоколірний московський прапор. Марина робить йому тільки таку увагу: «Рубайте шаблею колишнє. Цим разом Вас рубають, як колишнє. **Вас і нас.** Помилка була, що ви **на Україні** робили «русское двіженіє», її треба виправити».

Це в перекладі на звичайну мову має значити **«московська контрреволюція»** щоб не зробити помилки, повинна приймати під увагу терен; на Україні мусить вона мати чужий їй національний мундир інакше «нас і вас» (це фатальне «вас» показує, що Марина ні на хвилину не забуває, що має до діла з представником **московської контрреволюції**), це б то представників московської і української буржуазії — розібють, а тому... виправте цю помилку, замаскуйтеся! Чи це є мова **українського націоналіста**? Справжній націоналіст не може так думати, але таким М. Куліш (йдучи по лінії Москви) хоче його змалювати! По таких словах набирають спеціального, особливого в УССР, значіння слова: «Негайно їдьте на околичні **хутори**...» — це б то: **куркульське, а не національне повстання!**

Так сама «Україна» в устах Марини, за Кулішом набирає виразного клясового змісту і стає, згідно з твердженням Москви, засобом **дурення мас**.

На тлі того всього спеціального значіння набирають (інакше — незрозумілі) слова: «Омфалос! Українче, спізнай самого себе» — бо Марина показує батькови при тому на постать хуторянина-куркуля, що насунув капелюха на потилицю і закурив люльку на знак початку **«куркульського» повстання**.

Це значить, що її українець є клясовий, бо, за советською наукою, «мчать наші лицарі з околичних **хуторів**», і цей «рід козацький» має сказати: «Хочемо своєї держави, хоч би і керованої Пероцьким!»

А що, звичайно, Пероцький є мудрійший за Марину, то ще раз... «Хай живе Іванова дзвіниця, а над нею північна зоря», то що заповів провідник хуторян і на запит Марини «Значить — Росія?» «Андре (серіозно і твердо): так!».

І Марина йому закидає тільки «А Україну чого промовчав?» І відповідь: «Обминемо». Так ця Україна стає додатком до московської ідеї, додатком, якого тільки: не треба «промовчати»!

Тут і символічний труп Ступая, і спадає з дому Перицьких жовтоблакитний прапор, а підіймається трьохоколірний.

Чи ціла така «національна суть» т. зв. українського націоналізму в кривому дзеркалі М. Куліша не компромітуюча для нього щент? Чи вона в своїй істоті не є тотожна під оглядом національним з концепцією «України», керованої через Чубаря і Косіора Кремлем, з тим, що та остання концепція дає концесію для «червоного просвітянства», а Перицькі виключають і «просвітянщину»?

А як представляється моральна сторінка Кулішевого «націоналізму»?

Бреше Марина Ілька («Я»), бреше потім Андре, обіцяючи також кохання, тому знова бреше граючися почуттям Ілька («Ах, не про це, не про політику! Про щось більше, людське, тепле і просте... Любов! Де ти поділась у світі», а потому запевняє «Вона в поета вірила і вірить, і перекажіть, що береже йому свою любов»). Далі во ім'я своєї **неіснуючої** любови домагається від Ілька зради, звільнення москвина Перицького.

Потому знова бреше Перицькому, що його любить, щоб того змусити почати повстання і то для боротьби не з Московщиною (це був би український націоналізм), тільки... з «бидлом, що реве від крові», якої не помічає Марина, цей символ «українського націоналізму», на руках Андре.

До цього слід ще додати, що Перицький і **вдруге** її обдурює, щоб тим **підкреслити** виразнійше глядачеві ідею **продажності і брехливості** «буржуазії» чи української, чи московської.

М. Куліш малює нам сцену допиту Андре, підчас якого всі большевики-пролетарі, з огиди до тої брехні один за другим відмовляється допитувати Андре: «чую, що бреше. Не можу!»... «Не можу й я — так бреше!»

А чим є любов у розумінню Марини? Крамом, «валютою», якою вона збирається платити. Тому у Куліша Зінька-проститутка платить «любовю» у Великодню ніч з м у с у

за помешкання (і мріє все ж про справжню любов), а Марина без того мусу, за послуги національного характеру обіцяє її як винагороду. Цей паралелізм підкреслив М. Куліш словами Зіньки про Марину: «Мрія! Я думала яка? А вона в панталюнах і в юбці (москалізм, треба — спідниці), як і всяка!»

І ця Зінька, що торгує тілом, саме вона піднесена М. Кулішем **вище за Марину**, бо вона **без спонуки**, без намови йде сама **во імя правди** і для проблематичного рятунку іншої людини — на смерть!

Що ж робить Марина? Вона, як вказують її передостанні слова, певна була, що «червоні» вже **все** про неї знають і лише тому вона хоче спробувати ще раз погратися почуттям іншої людини, використати любов поета до себе, щоб... втекти. Признається ж до того, що є «Чайкою», знова лише тому, що «жіночим інстинктом відчула, що справила хирне вражіння» своїм крутіством і прихованим бажанням втекти. На тому ж враженню їй дуже залежало — це ж єдина її «дошка рятунку»!

Якою Марина є справді — вказує ремарка Куліша: **«руки упали, зібгалась. Як дівчинка, що попалась на шкоді й не стягнеться, що сказати»**... Таких чи подібних ремарок не дав автор ні Зіньці, ні Овраму. Такою не малював ще ніколи ніхто героїчної вдачі! М. Куліш малює подібними в критичні хвилини Андре і Жоржика, але не борців за большевизм! Оврам чи Зінька не говорять дзвінких фраз, не позують на героїв, але **за задумом автора ДІЮТЬ ЯК СПРАВЖНІ ГЕРОЇ**.

Отже чим є Марина? Та Марина, що глузує добродушно з батька, який «начепив жовто-блакитну квітку», та Марина, що кооперується з ворогом українського народу і охоче віддає йому над ним владу! Робить це Марина, знаючи, що йому може хіба залежати на задоволенні власної амбіції, жадоби життя чи пристрасти, але не на щасті українського народу! Чим, отже, є ця Марина?

Патріоткою-націоналісткою вона не є, крицевою вдачою — також ні, героїнею — рівнож! Згода цієї крутійки признатися є, треба думати, новим тріком. Чи остаточно пішла би Марина, навіть спонукана Ільком, що вхопився за її власні слова — **ми не знаємо!** М. Куліш свідомо не допу-

стив цього, щоб хоч цим не реабілітувати Марину. Прийшов і заарештував її Лука ще до того як вона хоч крок зробила!

А тепер звернемо увагу на контрастову «двопляновість» цілої пєси. Жахлива «правда життя» буржуазного ладу: кімната повії, що не може навіть у Великодню ніч не «практикувати», кімната злидаря, що шукає освіти, не знаючи — пощо, і кімната в льоху, жахлива кімната Оврама — українця робітника, що поневіряється на непотрібній йому війні, де стає калікою кімната в якій його жінка, чекаючи на чоловіка, рахує спадаючі зі стелі краплі вогкости — тут кується (в цьому є льогіка життя) «новий лад».

Другий плян — мешкання заможних людей, що живуть у світі емоцій, фантазії, мистецтва і нічого не знають та й знати не хочуть про тих перших.

І тому не випадково кінчить М. Куліш як «панську забаву» коло телефону Ступая, так і майже фінальну сцену першої дії (Жоржик — Зінька) тим же «підвальчиком, у якому «Настя мов статуя скаменіла — в двері лізе без ноги салдат з георгі хрестом» і з гірким сарказмом каже: «Приймай ув обятія героя, половину чоловіка» і... заходить плачем... Цей разючий контраст подуманий автором, як убивчий акт оскарження проти «буржуазного світу», проти всіх «Марин»!

Автор передмови видання «Українського Видавництва» у Львові, що випустило в 1943 році текст, змінений на користь М. Куліша, намагається переконати нас, немов «Характер «Патетичної сонати» носить риси романтизму». Хотіли б ми знати невже цей «С. Г.» так певний втрати нашим читачем усякого глузду, що припускає, начеб ми глум над усякою романтикою уважатимемо за «риси романтизму»?

Адже і друга картина знова побудована на виразному протиставленню тих, що «революцію обертають на оперетку або літургію, а клясову боротьбу на паради і цілування», тих, котрі мріють про «трьохкутні капелюхи», чи «золоті булави» (для Оврамів, як переконує М. Куліш, це байдуже) та живуть у хвилях акордів Бетовенової сонати, і... «людини з горища».

Третя картина знова уложена так, що бе по всіх крім тих «пролетарів», які борються за комуноу.

У четвертій протиставлення «підвалу», де концентрується акція одного табору і помешкання Ступая та Пєроцького — другий табір. З одного боку життя, а з другого — контракція «куркулів і буржуазії», оповита мряковинням фальшу й підозрілої «романтики», романтики штучної, чужої.

Це можна сказати й про решту дій. Особливо яскраво виявлені фальш романтики і утертих голосних фраз у картині шостій.

У сьомій картині розбито виразно навіть міт «оборони цивілізації й культури» тими «романтиками», бо на слова: «Навіщо їм (большевикам) піяніно? Хто з них вмє грати?» відповідає **Ілько**: «Не турбуйтеся ними. Заграють». **Вона**: «І патетичної?» **Я**: «**З цього й почнуть . . .**»

За те тут же у цій же розмові, на «романтично-іронічні» слова: «Ось фонтан (жест на краплі і патьоки) і водяний годинник разом. Тут коли перебудеш ніч, то враження таке, ніби **вічність вибива в такт — музика життя і смерти**». Відповідь убивча, відповідь, що нищить усяку «романтику»: «тут жив недавно робітник і жінка. Був на війні. Жінка ждала. Рахувала краплі не одну ніч і не дві» . . . «Водяний годинник який **пробив час повстання**».

При чому при кінці **цей «водяний годинник»** символічно протиставлено життю дівчини, у «якої **все життя — була музика**».

Отже цілий твір носить яскраво політичний пропагандовий характер. У ньому **так сфальшована правда** (по Сінклерівському), щоб біла по українському націоналізмові, щоб нищила його до решти, здаючися одночасно «об'єктивною правдою життя».

Коли ж до нашого огляду «Патетичної Сонати» додамо, що вона була присвячена покійному приятелеві М. Куліша, який звався Ілько Юга і взята зі споминів, як пише за Югою М. Куліш, про «його **незавидний, проте повчальний революційний маршрут**» — то ідея бортьби проти фальшу й брехні «українського націоналізму» набирає ще більшої яскравости.

Такою є «Патетична Соната» у виданні «Українського Видавництва», саме слід підкреслити, що ми маємо до діла не

лише з містифікаторством автора передмови, але ще й з фальсифікатом!

Читаємо: «мусіла мати й «Патетична Соната» свій деякий (!!!) агітаційний намул... редакція вважала потрібним тому подати цю песу з дрібними скороченнями...»

Просимо уявити собі, чим же тоді був твір Куліша до зфальсифікування шляхом пропущення яскравіших місць? Адже ж у тому тексті який ми розібрали, вже був, як запевняє видавництво (що тим собі поставило «пам'ятник глупоти»!) усунутий той «деякий агітаційний намул».

Закінчити свою знайомість з «Патетичною Сонатою» можемо певною паралелею: «Чому скроні цього марксиста підставляє Хвильовий під плювки фашистки — Аглаї?» питає А. Хвиля у М. Хвильового ми ж можемо запитати: «Чому виставляє на глум московським комуністам та їх льокаям М. Куліш скарикаритуризованого старого українця Ступая і чому навмисне компромітує до краю в особі Марини, і підставляє «під плювки» большевицької гальорки випачений, спрощений і позбавлений глузду український визвольний рух?»

Відповідь ясна. Пропаганда Кремля повинна діяти в першу чергу серед сил ворожих Москві або — неприхильних, повинна розкладати їх, а тому не лише дискредитується тут «українство» взагалі, але й підмінюється національну боротьбу соціальною.

Москвини виступають в песі Куліша, всупереч правді, тільки як «спільники» українських національних сил (що в практиці їм підпорядковуються) — по боці комуністів не виступає ані одного москвина і ані одного інтелігента. Так утворюється ілюзія, що борються «куркулі» керовані «своїми» Маринами і москвинами Перицькими проти власного українського народу. І це, не забуваймо, написано після «Вальдшнепів» Хвильового!

ВИСНОВКИ

Підсумовуючи сказане, стверджуємо, що як це ясно видно з аналізу докладно розглянутих попереду творів М. Куліша, вони **пропагують комунізм**, як **єдиноправильну** і користну для українського народу ідею й змальовують ідейних комуністів та їх прихильників людьми гідними пошани та наслідування. Одночасно, як безсумнівно доводить об'єктивна аналіза тексту творів, вони **стало і цілево**, гвалтуючи історичну правду, **відають на глул юрбі** та читачу всіх хто боровся за **національне визволення проти московського комунізму** (як ідеї використовуваної Московщиною) і **проти москвинів**, як народу-гнобителя.

Песа, якою **дебютував** автор («97»), була спрямована **проти релігії** й мала ширити вигадку немов власне **комуністи** й взагалі **большевицька влада** рятувала українських селян від голоду, зустрічаючи звірський спротив збоку «безсердечних» слуг церкви та їх «дрібно-буржуазних» прихильників.

Ця песа, всупереч облудній вигадці т. зв. «хвильовистів» і контрольованої ними «Енци. Українознавства» не є, отже, «побутовою», тільки виразно **пропагандовою** большевицькою песою. Одна з головних ідей цієї песи так у ній висловлена устами головного героя: **«Попи — раз, дяки — два, монахи — три, пани — чотири, монашки — п'ять! Вся ця наволоч робить нам провокацію...»** Ця цинічна «агітка мала остільки великий успіх у большевицької влади, що витримала в У.С.С.Р. аж **шість великотиражних видань** — річ, яка з аполітичними українськими літературними творами не трапляється! Останнє видання — в 1935 році!

Ця песа немає в собі **нічого**, що можна було б уважати за **найменший** прояв української **національної думки**, немає в ній навіть натяку (хоч би такого, як у новелі Хвильового «Редактор Карк») на справжню злочинну ролю московських комуністів у організації голоду 1921 — 1922 років, лише навпаки: ціла песа є пропагандою, що має на меті **реабілітувати окупантів і комунізм**, представляючи їх в ролі рятівників, що хочуть рятувати жертви голоду! Написана була ця песа лише рік пізніше за «Редактора Карка».

Песи «Комуна в степах», «Хулію Хуреніто» та «Зона» рівно ж ширили **комуністичні** погляди, але ми їх не розглядаємо, як і пізніше писані «Поворот Маркса», «Марлена Граса», «Вічний бунт», «Так загинув Гуска», «Прощай село», тому, що такий розгляд, не даючи нічого нового, без потреби забрав би нам час. Пишемо: без потреби, бо покищо, поки **скомунізовання** української еміграції не досягло потрібного «хвильовистам» рівня — самі «хвильовисти» не відважуються їх ширити.

Далі, як ми ствердили, М. Куліш, у згоді з директивами московської комуністичної партії, звернув своє вістря проти **української національної ідеї** і написав песу «Народній Малахій».

Чому потребувала партія **таких** пес? З одного боку ще в 1921 році ствердив Сталін, що з «140 мільонів населення РСФР (виключається Фінляндія, Естонія, Латвія, Литва, Польща) великороси становлять не більше 75 мільонів» та що «неросійські» народи «населяють окраїни... багаті на сировину, паливо, харчові продукти» і «Росія неспроможна зберегти свою військово-господарську **могутність** без паливно-сировинної і харчової допомоги окраїн». («Правда» ч. 251 за 1921 р.).

Там же він ствердив, що й панувати над ними силою вона тако ж неспроможна. Вертаючи до цієї ж справи 30 грудня 1922 року, звертає увагу партії на те, що власне «ухил» в бік московського націоналізму у москалів «живить і вирощує» місцевий націоналізм, а цей, у свою чергу, «створює небезпеку відриву національних республік». Поборювати ж, як ствердив той же Сталін, т. зв. «місцевий націоналізм» **московські комуністи самі не можуть**. Ось що дослівно сказав на цю тему Сталін: «**Руські комуністи не можуть боротися з татарським, грузинським, башкірським шовінізмом**, тому, що коли московський комуніст візьме на себе важке завдання боротьби з татарським, або грузинським шовінізмом то ця боротьба буде розцінена, як боротьба великоруського шовінізму проти татар або грузинів. Це заплутало б справу. **Тільки татарські, грузинські і т. д. комуністи можуть з успіхом боротися зі своїм грузинським націоналізмом. В цьому обов'язок неруських комуністів**». Так ясно і недвозначно сказав Сталін по що йому потрібні «квіс-

лінги». Для того, щоб затримати в лапах Московщини «окраїни» багаті на сировину без якої не можливо й мріяти про опановання землі. З того з усією невблаганністю льогіки впливає, що і наші «ренесансівці», поборюючи та висміюючи український національний рух та звеличуючи комунізм, — допомагали москвинам удержати в ярмі «окраїни» і допомагали тим самим стати силою, що загрожує всім народам землі.

На тлі сказаного стає цілковито ясным яку роль мав відіграти «Народній Малахій».

У своїй першій редакції песа віддавала на глум юрбі скарікатуризовану до непізнання т. зв. «сіру людину», пересічного українця, ті групи, які після поразки у війні борців за культурне і національне відродження України, не могли погодитися з маріонетковою владою і хоча не виступали проти неї, але й не визнавали її морального авторитету.

Цей твір мав наочно показати, що українські «Стаканчики» самі не знеють чого хочуть, тому, що не лише їм бракує розуму, але й просто вони півбожевільні, що у них в голові хаос і тих хто їх послухає вони здатні зробити хиба «живим товаром»! Навіть ті хто любить подібних «борців за ідею» — загинуть, як «Любуня».

У цій песі на основі аналізу тексту не зможемо знайти жодної національної думки (а тим більше націоналістичної!), яка б не була в ній же злобно висміяна й знищена! Таким чином у своїй першій редакції песа була простацькою, злобною «вилазкою» проти некомуністичного «українства», проти того «українця», який був «матеріалом» для українського відродження в 1917 році. Їй однак бракувало багато, щоб вона могла належно вплинути на масового глядача.

Критика, що була і є на услугах окупанта, звернула зраз же увагу автора: 1) н абрак у песі докладно опрацьованих позитивних типів, які вказували б правильний шлях (наслідком була нова редакція зі сценою з робітниками «заводу Серп і Молот») і 2) на те, що автор забув підкреслити, що власне московські большевики, оповістивши «українізацію», «будували Україну» («Хто за українське слово розстрілював — от хто збудував Україну», Затонський).

Щоб виправити цей останій «недогляд» і пише М. Куліш нову песу — «Мину Мазайла», гльорифікуючи в ній «мудру політику» в національній справі української філії московської большевицької партії.

В ній уже використав М. Куліш і директиви партії щодо конечности «боротьби на два фронти», отже виведено і представників «великодержавного шовінізму».

Основна ідея «Мина Мазайла» — «Держи руля на комсомол», а в першу чергу звичайно на партію. Некомуністичне «українство» в ній висміяне значно більше навіть за представників «пережитого» московського націоналізму.

Але й «Мина Мазайло» не задовольнив підсоветської критики: «дядько Тарас» був надто архаїчним, а до того ж бракувало якогось яскравого героя з партійців і замало підкреслено «клясову суть»! Москвини не мали нічого проти виведення архаїчних представників московського націоналізму, але хотіли віддати на гумор не архаїчних, тільки живих, діючих представників українського націоналізму.

М. Куліш, після того, як у «Критиці» звернули йому увагу на те, що він «вивів лише носія застарілого націоналізму, архаїчного, змазуючи ще один тип націоналізму, що в дійсности має досить помітне місце — націоналізму «модерного», «європейського» («Критика» ч. 7, 1929 рік, стор. 112) — щоб виправити цю «основну ідеологічну хибу» — пише свою «Патетичну Сонату» і змушує Марину грати саме сонату Бетовена («європейський націоналізм»)!

Основна ідея цієї пєси як ми бачили, запозичена від Лєніна, а саме «Центральна Рада — повія, що злигалася з російською білогвардійщиною для спільної боротьби проти пролетарської революції» (Твори т. XVII, ст. 61).

У ній, як це виказав докладний аналіз тексту пєси, всі «репрезентанти» антикомуністичних течій показані більшими або меншими слабодухами (Жоржик, Андре, Марина), а борці за комунізм (Оврам) і навіть Зінька — не тільки героями, але й українцями з походження. Ці борці за комунізм не говорили голосних слів «на волі», але й не заховувались «як дівчинка, що попалась на шкоді й не стямиться, що сказати» (це б то — як Марина) в обличчю небезпеки. Їхні комуністичні ідеї Куліш зробив органічними, що мають оправдання життя, а «український націоналізм» — відірваним

мрійництвом без ґрунту (шерехівське «безґрунтянство»), а тим самим — засудженим на поразку.

Так, як бачимо, **кожна з розглянутих пес М. Куліша пропагує єдиноспасаємість комунізму і комуністичної партії**, а ті з них, що порушують національну справу — **компромітують усіх прихильників і борців національної України, знова ж гльорифікуючи тих же большевиків і комунізм.**

Те, що неможливим є зрозуміти інакше твори М. Куліша та пропаговані ними ідеї доводить: А. що так і тільки так пояснювала їх, до нагінки, прихильна йому частина критиків окупованої України, Б. що подібно пояснював їх і сам автор, і нарешті В. що інакше їх пояснювали тільки його вороги, потребуючи для того **або фальшувати текст або перекручувати зміст творів.** Нині «хвильовисти» намагаються використати власне лише закиди **ворожої М. Кулішу** частини критики з окупованої України, незвертаючи уваги на те, фальшовання і на **цілковиту безпідставність** опертих на ньому закидів.

Пропущення навіть одного слова, а тим більше — речення, у багатьох випадках рівнозначне з фальшованням, бо може цілковито змінити думку. Таким способом можна не лише комуністичні песи М. Куліша подавати за «антибольшевицькі», підпираючи ту вигадку кількома спрепарованими цитатами, не лише можна з большевицької промови Сталіна зробити протибольшевицький виступ, але й доводити, що наче б то в Біблії сказано, що нема Бога! Цікавих знати як це робиться — відсилаємо до віршів Сосюри, поданих в брошурі «Засуджене й заборонене». Звірення їх з оригінальними текстами пояснить чому ця брошура не пошкодила Сосюрі!

Той же читач може переконатися, що пропатори пес М. Куліша з табору т. зв. «хвильовістів», здебільшого намагаються сконцентрувати нашу увагу на постаті Куліша, поданій на тлі фантастичних лаштунків, а не на аналізі його творів. Спекулюють вони при тому на незнанні тамошнього життя, властивому «західнякам» і довірливості до «живих свідків», які . . . ілюструють правильність вислову своїх вчителів: «врьот как ачевидец». Тоді ж вони «забувають», що було засуджено і Троцького, і Зіновєва і навіть . . . Берію! Ми не цікавимось особою М. Куліша, а коли про нього й

згадуємо — то лише постільки, поскільки це є конечним, нас же цікавлять в даному випадку лише його твори. Цілістю ж своїх творів, як ми вже це ствердили, М. Куліш пропагує ту ж ідею, яку висловив свого часу комуніст і чекіст — Затонський, а саме, **начеб то «Україну збудували»** не ті хто лили свою кров за неї в минулому, не ті, що життя за неї віддавали в роках 1917—1922, тільки саме ті, хто «за українське слово розстрілював». Особи, що підпадуть під вплив ідей пропагованих песами М. Куліша та творами Хвильового мусять, подібно Багряному, (« $2 \times 2 = 4$ »), прийти до висновку, що власне слуги комуністичної Москви, урядовці, що обслуговують зорганізований окупантами державний апарат, в тому і чекісти — є «українським державнотворчим елементом», всі ж інші є «Малахіями».

Розглядаючи твори М. Куліша на тлі тих завдань, які ставила московська комуністична партія в часі коли їх автор брався за писання кожного з них, ми виказали, що є вистарчаючи підстави твердити, що кожний з розглянутих творів був спробою виконати поставлене партією «ударне» завдання. Виконання завдання песою «97» визнала окупаційна влада заслуговуючим на нагороду. Дві з трьох інших розглянутих нами песи та ж влада використала, однак тому, що М. Куліш допустився пишучи їх помилки, кожную з них пізніше відкинула, а з останньої — навіть не користалася. Помилкою Куліша (і то основною) було, що він думав немов твір, яким він поборював «ворога» або пропагував комуністичну ідею, мав би бути вартісним під оглядом мистецьким. З цією метою, він, уважаючи себе, як писав з іншої нагоди М. Хвильовий («Червоний Шлях», 1931 р.), «не за цілком бездарного» письменника, пишучи про часи коли ще звичайні опозиціонери «виступають» зі своїми заявами... одверто, нахабно і неприховано» — хотів зафіксувати їх виступи, щоб тим яскравішою була правильна лінія». Тимчасом окупанти потребували пропагандових творів, питання ж мистецької вартости було для них питанням другорядним, бо вони себе ще надто непевно почували на поневоленій Україні. Куліш не врахував того, що Пушкін дозволив собі щойно 120 років після поразки України під Полтавою і майже 50 років після скасування останніх решток української автономії, написати слова: «Україна глухо валновалась», це б то тоді коли моск-

вини почували себе міцно на Україні. Владу мало обходив мистецький бік, мало цікавило бажання показати на сцені поразку ворога, який би не нагадував примітивну ляльку, натомість її лякала можливість мимовільного збудження у глядача чи читача навіть мимолетної «крамольної» думки. Владі було мало того, що Куліш виявив цілим своїм твором зайвість, шкідливість, нежиттєвість Марининої ідеї та брак героїзму у її носія, влада воліла, щоб тих ідей або взагалі ніхто не нагадував, або щоб їх носій був мельодраматичним «чорним характером» в стилі Пушкінового Мазепи. Тому, що М. Куліш не зрозумів бажань влади, — тому, хоча його твір і пропагував органічність комунізму на Україні та показував героїзм борців за нього, він не лише не одержав за нього подяки, але й попав у неласку!

Чи ми маємо в цій справі 100% рацію чи ні — це не порушує слушності нашої оцінки ідей ширених творами Куліша, бо ми, повторюємо, не Куліша судимо, тільки аналізуємо ідеї його творів та зясовуємо в яких цілях ті твори реклямують і захвалюють «хвильовисти» та їхні підголоски. Що ж ті ідеї комуністичні — це, як ми переконалися, не підлягає жодному сумніву, а це й є головне та основне. Глядача в театрі і читача творів не обходить чи з власної охоти і бажання прислужитися чи під загрозою приставленої до скроні цівки нагана написав письменник той чи інший твір, лише його обходить сам твір, бо на його уяву і свідомість діє твір, бо в театрі йому показують не стероризованого автора, лише знову ж той чи інший твір і той твір сугерує глядачеві висловлені в ньому ідеї.

В курсі історії українського письменства знайдуть своє місце (так як його знайшов Гулак-Артемівський, патріот московський, московський монархіст і імперіяліст) не лише Хвильовий чи Куліш, але й Корнійчук, Мусульбас-Хвиля, Копштейн, Фефер та інші автори, що писали українською мовою. Ділом автора курсу історії літератури буде визначити їх роль і дати оцінку враховуючи виховання, оточення і обставини. Нашою ж темою було зясування, які саме ідеї та погляди пропагують аналізовані попереду твори М. Куліша, щоб зайняти становище до веденої в цьому напрямі акції, а разом і висвітлити справжні наміри її ініціаторів.

Адже ж навіть припустивши, що безпідставна вигадка про написання під терором тих творів є правдою, ми з усією невблаганністю льогіки приходимо до питання: кому **нині** потрібне **ширення** тих **комуністичних** поглядів і той **глу́м** над репрезентантами, симпатизуючих українському **національному** рухові елементів, кому потрібно щоб ми бачили борців за українську державність в компромітуючій ролі наївних приплентачів московського націоналізму, позбавлених не лише політичного розуму, але й гідности та відваги, якими завжди у Куліша відзначаються комуністи і тільки комуністи? Кому є **конечним викликати серед некомуністичної української еміграції критично-призирливе ставлення до справжнього українського визвольного руху та скарикатуризувавши і висміявши борців за Українську Державу з 1917—1922 і дальших років, заступити їх комуністами, героями підвалів ЧеКа, большевицькими партизанами, що уможливили Московщині завойовання України та винищення голодом 11 мільйонів українців? І нарешті, чи тих хто захищає такі твори змушує до того також «наган» чи . . . «ідейне» стремління **реабілітувати** і непомітно висунути на педестал той «справжній комунізм» ту «загірню комуну», на гачок якої ловила Московщина свого часу малосвідомих національно Скрипників, Нероновичів, Затонських, Кулішів і т. п.?**

Адже ж в дійсности мудрійші ініціатори популяризації таких творів лише з «тактичних міркувань» виступають проти такого розуміння творів, яке тут виложене і яке є єдино-правильне. Коли б було інакше, коли б вони популяризували твори й імена та діяльність просто покараних большевицькою Москвою то б вони не обмежувалися лише до всього комуністичного! Чому промовчано всюди про плідну і справді вільну новаторську діяльність того ж Курбаса в створеному ним «Молодому Театрі»? Чи не тільки тому, що «Молодий Театр» не ставив таких пропагандових комуністичних антиамериканських пес, як «Джиммі Гігінс» (перерібка з Сінклера)? Чому наші «хвильовисти» видали твір колишнього російського лівого есера, а пізніше комуніста — К. Буревія, що його навіть Хвильовий підчас дискусії оскаржував у москвофільстві? Чи не тому тільки, що в цьому творі (Павло Полуботок) висміяно прихильників Мазепи, відкинуто ідею самостійности і обстоюється ідею «чесного»

вічного звязку з Московщиною? Чи не тому також ніхто не перевидав (і навіть не згадав) творів, рівно ж знищеної Московщиною, але не комуністки, — Старицької-Черняхівської, якої драматичні твори, такі як «Іван Мазепа» або як «Милость Божа» є нині більш актуальні? Чому висувається лише комуністів і комуністичні твори, чому в спогадах Підгайного і в «Гетсиманському саді» Багряного лише комуністів змальовано в ролі... борців проти большевизму? І таких запитань можемо поставити надто багато! Всі вони разом доводять, що справа не є такою простою, як би це могло здаватися і що справа — не в тому чи іншому розумінню літературних творів, тільки в пляновій акції, що має виразно політичний характер. Ця акція розвивається тим успішніше, що вона вже мала підготований сприятливий ґрунт.

Ще перед війною був пущений в обіг «неповний» (отже—фальшивий) текст «Мини Мазайла». В ньому було випущено особливо драстичні для некомуністів місця, які унеможлилювали його фальшиве коментовання. Потім, підчас війни подібно спрапаровано й опубліковано «Патетичну сонату». Л. Н. В. поставився до «Мини Мазайла» з резервою, але частина безкритичної молоді живо реагувала і прихильно поставилася до неї, а ще більше до «Патетичної сонати», пізнаючи у дзвінких фразах Марини власні фрази. Те, що ті фрази були повторені «там», на далекій Україні, так заїмпувало тій молоді, що вона не догледіла, як їх було засуджено, виявивши усю їхню відірваність від життя, нежиттєвість і фальшивість та непродуманість.

Ці настрої молоді й використали згодом «хвильовісти» для ідеологічного розкладу, як тої національно настроєної молоді так і еміграції взагалі, шляхом прищеплювання розкладових ідей і комуністичних поглядів на минуле, що їх форсується в творах М. Куліша, Хвильового та інших письменників-комуністів.

Власне використовуючи те захоплення і досить поверхове обізнання західніх українців та давніших емігрантів навіть з тими неповними текстами двох згаданих творів, наші «хвильовісти» щоб осягнути свою мету, мусять захвалювати песи М. Куліша, як начеб то твори «антибольшевицьки», навіть — націоналістичні, притрушуючи в той спосіб «цукром» ту отруту, яку має малими порціями ковтати воро-

жій комунізмуві західньо-український читач і «стара» еміграція. Роблять це наші «хвильовисти» з цинічним нахабством, бо ж як інакше назвати таке їх поступовання?

Адже ж хоч би в докладно розглянутій нами песі Куліша «97», на сторінці 15 виразно повчає глядачів головний герой пєси — Копистка: «Попи — раз. Дяки — два. Монахи — три. Пани — чотири. Монашки — пять. Вся ця **наволоч** (сволота) робить нам провокацію.» На ст. 81 того ж твору, другий герой — Смик, на увагу, що він перед тим вірив у Бога — відповідає: «спасибі революції... **Прозрів... Побачив, що віра — темниця, а попи то є сторожа**». Нарешті старий дід Юхим, який має бути голосом цілком «безпартійного народа» на ст. 80, каже, повчаючи зібраних: «**прийшла совєцькая власть, которая за нашого брата стала і стоїть... І до судної дошки стоятиме...**»

Запитуємо: скільки треба цинічного нахабства, за яких півголоків треба уважати всіх, щоб незважаючи на все наведене, в т. зв. «Енциклопедії Українознавства» виданій Н.Т.Ш. написати з метою заохотити читати таку пропаганду тих, хто ще не став комуністом, дослівно таке: «**Не тільки ідеї пєс Куліша, а й усі акторські образи були неприховано-ворожі і демонстративно-незалежні супроти вимог російського окупанта**» («Енци. Українознавства», стор. 858.).

Тільки вихованці Сталіна можуть так брехати і лише хворі на кретинізм, **не будучи самі комуністами**, можуть давати свій підпис і допомагати ширити ті брехні!

До чого практично спрямована ця ціла акція «кулішівців» зрозуміємо добре коли пригадаємо ту «роботу» (та її наслідки!), яку свого часу переводили в Києві попередники і вчителі наших «хвильовістів» серед українських військових частин.

Наслідки тої «роботи» були, як відомо, такі:

Кількатисячні українські військові частини, в памятному грудні 1917 року, одна за одною оголошували свій «**неутралітет**»! Їм почав здаватися харківський маріонетковий уряд Пятакова таким же українським і національним, як і уряд Укр. Цент. Ради!

Словом, тодішнім «хвильовистам» пощастило в цій справі так їм запаморочити голову, що вони не бачили вже того, що було **не менше очевидне кожній тверезо думачій люди-**

ні ніж шкідливість для української визвольної боротьби і української еміграції ідей ширених творами М. Куліша. Нині, під впливом злочинної пропаганди, вже зайняла частинна еміграції «неутральне» становище в боротьбі з пляновим інфільтрованням большевицьких поглядів, а є й такі вже організації та діячі, що вдаючі «неутральних» і «об'єктивних», нишком допомагають «хвильовистам». Доказом цього є підпис «Н.Т.Ш.» під цитованою «Енци. Українознавства» і свідоме (бо вже було звернуто увагу видавців на десятки подібних тенденційних вигадок у тій «Енци. Укр.») дальше ширення серед довірливого суспільства цієї «книги вигадок» Про це ж свідчить і ціла дотеперішня діяльність таки «позапартійних» (на словах) організацій, як хочби філядельфійське в-тво «Київ», або дітройтський «Ук. Літ. Мист. Клюб».

Москві було б, звичайно, на руку коли б у майбутньому ціла українська еміграція зайняла таке ж «неутральне» становище, як, сумної пам'яті, згадані попереду полки в Києві.

Але так як у 1917 році знайшлася жменька українських патріотів, що врятувала український нарід від ганьби віддання без бою нашої столиці москвинам і торувавшим їм шлях попередникам наших «хвильовистів», так і тепер не всі стали «неутралістами», не всі, кажучи словами Шевченка «мовчки чухають чуби».

Ширення поглядів Хвильового та Куліша натрапляє всеж де коли на спротив, який ставляли з представників давнішої еміграції такі визначні особистості, як хоч би Л. Мосендз, а зі свіжо прибувшої з С.С.С.Р. — проф. Ващенко. Оскільки мова конкретно про М. Куліша то слід згадати, що поза спорадичними виступами ще на терені Німеччини, недавно виступили в канадійському часописі «Наша держава» (ч. 4, 1954 р.) як редактор того часопису («старий емігрант») так і публіцист Л. Орлигора («новий емігрант», був. сов. громадянин).

Цей останній пише: «В песі «Мина Мазайло» позитивними героями є комсомольці зроблені оборонцями національних інтересів України». Дядька Тараса представлено як «абсолютну розумову і духову убогість». «Як стверджено в песі дядько Тарас в революції був під синьо-жовтим прапо-

ром. І в цьому його обвинувачує Тьотя Мотя» . . . Далі поставив Орлигора питання: «**навіщо ж ви глузуєте з нього?**»

«Московка Тьотя Мотя . . . коли глибше задуматися серед дурних кулішево-гірнякових хахлів виглядає послідовною, впевненою, найрозумнішою». Пізніше де-що, в числі 7-му того ж часопису, появилася ще одна стаття, в якій автор твердить, спираючися на цитати з советських джерел, що М. Куліш намагався увесь час, пишучи свої твори, щиро виконати «соціяльне замовлення» влади. На початку читаємо таку цитату з «Історії В.К.П.(б), стор. 247: «Сталін закликав усю партію на XII зїзді до рішучої боротьби з ухилами в національному питанні — великоруським шовінізмом і місцевим буржуазним націоналізмом». Цей зїзд, як відомо відбувся в квітні 1923 року, отже **перед** написанням пєс М. Куліша. Далі, розкриває автор, що ціла та «українізація» і «зріст української культури національної по формі і комуністичної по змісту», який нам представляють тут «хвилювисти» як **свою** заслугу і звать голосно «ренесансом», **в дійсности був виконанням директив партії**, бо на XVI зїзді партії Сталін підкреслив, що Ленін уважав **завданням партії** «допомогти трудовим масам невеликоруських народностей... розвинути у себе пресу, школу, театр, клубну справу і взагалі культурно-освітні установи».

Цей зїзд відбувся, як знаємо, в квітні 1929 року, **це б то безпосередньо перед** появою пєси «Мина Мазайло». Ці слова Леніна, повторені Сталіним, тоді з величезним запалом повторювали на всі лади українські «підбрехачі» окупантів, малюючи масам рожеві перспективи і . . . одночасно захиляючи «батьківську» опіку **московської** комуністичної партії та **зайвість усякого «націоналізму»**. Однак у своєму пропагандовому запалі, самі «пропагандисти» (вони ж — «наші визначні письменники») забули, що в тій же промові, той же Сталін пояснив мету з якою Ленін хотів щоб партія стимулювала розвиток національних культур, а тимчасом мета була менш привабливою. Сталін нагадав, що Ленін стояв «за розеднання для обєдання», бо уважав, що «**розквіт національних мов і культур конечний з метою підготовки для відмирання і злиття їх в одну спільну соціялістичну культуру і одну спільну мову**». А щоб осягнути цю мету «треба ведучи пропаганду за вживання української мови, поборюва-

ти **всьяке культивовання буржуазного націоналізму**, який ослаблює єдність трудящих народів ССРСР» і доводити, що українські націоналісти, **лише тоді прикриваються націоналістичними гаслами і обстоюють «розєднання»**, коли це відмежовує їх від «комунізму», але в обличчі комуністичної небезпеки, ховають свої гасла до кешені і підпорядковуються «ворожій (московській) «буржуазії»! Таке ставлення справи **вбиває всякий ґрунт з під націоналізму**, а тим самим... веде «рідною» мовою до... «відмирання» національних культур!

Наведені нами, за часописом «Наша держава», цитати, ще раз вичерпуючо пояснюють **чому і кому служать пси Миколи Куліша і доводять, що знова ведеться злочинна акція пропаговання ворожих ідей серед української еміґрації.**

Та які б не були успіхи «хвильовистів», ми певні, що серед нас знайдуться (як і тоді в 1917 р. знайшлися) справжні українські патріоти, які не тільки поставлять у всю ширину питання: в чийому інтересі і з якою метою популяризується серед нас комуністичні твори М. Куліша?, **але і організують протиакцію.**

Ми певні, що є серед нас люди, які не забули й не забудуть того, що тоді, коли наша молодь вмирала на полях Крут, на вулицях бомбардованого Києва в лавах нашої армії і в повстанських відділах — тоді пп. «Хвильові» й «Куліші», **замість битися в наших лавах — служили окупантові і стріляли нам у спину!** Ми певні, що є багато таких, що не забудуть того, що **каїнові постріли** не лише допомогли москвинам накласти нове ярмо, але й протягом років **нищити всіма можливими способами український нарід.**

Між нами і «творцями ренесансу 20-х років» **лежать трупи одинайцяти мільонів українців замучених голодом і широке море крові пролитої на полях боїв та в катівнях московських органів безпеки.** Ця кров ніколи не дасть нам прийняти ідеї пропаговані творами обох названих авторів, не дасть, як пп. Гришкам, і Ваґряним і Сосюрам знаходити свою Україну «в блиску баґнетів» і «в огні канонад» наступаючої армії московських заґарбників! Для Сосюри («Любіть Україну»), для наших «хвильовистів» у тих **московських баґнетах** і є «єдина» їхня «Україна», втрату якої вони в душі

трактують як «вигнання з раю», обвинувачуючи в ньому Сталіна, але не москвинів і не комунізм.

Та ми знаємо іншу Україну, Україну, яка століттями ве-ла криваву боротьбу з московською навалою, яка знала ціну всім Брюховецьким, незалежно від того чи вони були «холопами царськими» чи «холопами большевицькими». Знаємо ми й ціну творів М. Куліша та інших подібних. Знаємо ми також, що ті «ренесансівці», від «ренесансу» яких задихався Єфремов (див. цитату на стор. 5), коли б хоча нині справді перестали захоплюватися «Загірньою Комуною», коли б хоча нині зрозуміли скільки зла українському народові вони свідомо чи не свідомо зробили, і покаювшись, намагалися щирою працею заслужити собі розгрішення — вони б не намагалися ширити серед нас морального бруду, матеріялістичних ідей і советського патріотизму такими творами, як «Майстер корабля», Яновського, «Вертеп» — Любченка, твори Хвильового, Куліша і інш.

Ми добре розуміємо кому й **пощо** потрібно ширити серед нас такі твори. Нині — ширителі тих творів хочуть тими творами отруїти нашу душу та плюгавлять кожному здорову думку, кожному спробу протиакції користаючися для того такою цинічною брехнею, якої можна було навчитися лише в московсько-большевицькій школі. Завтра — вони знова стрілятимуть підступно із засідки в спину борців за цілковиту самостійність **української** України. І цього всього ми не сміємо забувати ні на хвилину говорячи про твори М. Куліша.

ЗМІСТ

Вступ	3 стор.
I. «97»	5 ”
II. «Народній Малахій»	18 ”
III. «Мина Мазайло»	41 ”
IV. «Патетична Соната»	56 ”
V. Висновки	82 ”